

Lokal utvecklingsstrategi för Gotland 2023-2027

**Medfinansieras av
Europeiska unionen**

Lokal utvecklingsstrategi för Gotland

Sammanfattning

Vår vision är en kreativ ö med plats för hela livet. Den här lokala utvecklingsstrategin är en viktig kugge som tillsammans med andra lokala och regionala strategier och handlingsplaner bildar det maskineri som tar oss alla som bor här närmare visionen.

Gotland är Sveriges enda ö-region. Ö-läget medför såväl utmaningar som möjligheter inom de flesta områden. Det geografiska läget anger villkoren för hur invånarna på Gotland kan agera för en positiv utveckling och tillväxt. Ö-läget är en grund för den starka regionala identiteten som finns på Gotland.

Ö-läget medför en särskild utsatthet när det gäller samhällskritisk infrastruktur såsom tillgång till energi, vatten och livsmedel. Ö-läget innebär även att Gotland är en egen arbetsmarknadsregion. Det innebär att andra regioners utbud av service och arbeten inte är tillgängliga för gotlänningar i samma utsträckning som för boende på fastlandet.

Leaderområdets geografiska omfattning, de gotländska landsbygderna, är levande landsbygder med ett starkt varumärke som förknippas med kvalitet och oförstörd natur. Natur- och kulturreсурserna kan användas ännu bättre för att stärka utvecklingen på de gotländska landsbygderna.

En utmaning, men nödvändighet, för att bidra till ett Gotland fyllt av livskraft och kreativitet är att det sker hållbart. Hållbart i alla steg. Socialt, ekonomiskt och miljömässigt. Utmaningen och möjligheterna ligger i att vi i samhandling verkar för våra tre mål:

- Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft
- Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla
- Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen

Lokalt ledd utveckling genom leadermetoden är ett framgångsrikt sätt att initiera, implementera och förvalta utvecklingsinsatser. Genom integrerande insatser, bred flernivåsamverkan mellan ideell, privat och offentlig sektor, innovativa tillvägagångssätt och med utbyte mellan lokala, regionala, nationella och internationella aktörer skapar leadermetodens mekanismer förutsättningar för att det är de lokala behoven och utmaningarna som styr mot en hållbar utveckling.

Summary

Our vision: Gotland – a creative island with room for a full life.

This local development strategy is a crucial tool that, together with other local and regional strategies and action plans, bring all of us who live on Gotland closer to the fulfillment of our vision.

Gotland is the only region in Sweden that is characterised by being an island region. The insularity entails both challenges and possibilities within most fields. The geographical location sets the terms for how the Gotlanders can engage and act for a prosperous development and growth. The insularity constitutes a foundation for a strong regional Gotlandic identity.

The insularity entails a special vulnerability when it comes to aspects of critical infrastructure, such as supply of energy, water and food. Being an island far off from the mainland, also means that Gotland constitutes a labour market region on its own. This means that other regions' range of services and working opportunities are not available to most Gotlanders to the same extent as it is to mainlanders.

The geographical scope of the LEADER-area, the Gotland countryside, is made up of vibrant types of countryside with a strong brand that is associated with quality and unspoiled scenery. Natural and cultural amenities can be used even better to strengthen the development in the various types of Gotlandic countryside.

Sustainability is both a challenge and an opportunity for Gotland to be brimming with vitality and creativity. Sustainability comes in all forms, that is socially, economically, and environmentally. The challenge and the opportunities lie in the fact that we work together to achieve our three goals for Gotland:

- Gotland is an innovative growth region with development capacity
- Gotland is a safe and an inclusive society with good quality of life for all
- Gotland is a role model in the energy and climate transition

Locally led development through the LEADER-method is a successful way to initiate, implement and manage development initiatives. Through integrative measures, comprehensive multi-level collaboration between the non-profit, private, and public sectors, innovative approaches and exchanges between local, regional, national and international stakeholders, the LEADER-method mechanisms ascertain that it is the local needs and challenges that steer towards sustainable development.

Innehåll

Sammanfattning	2
Summary	3
1 Landsbygdsutveckling genom Leader.....	5
2 Strategins framtagning	6
2.1.1 Organisation och ledning	6
2.1.2 Dialog och förankring	7
2.1.3 Samverkan, samordning och omvärldsanalys	8
3 Utvecklingsområdet	10
3.1 Tabell med statistik	10
3.2 Områdesbeskrivning	10
3.3 Behov och utvecklingsmöjligheter.....	19
4 Mål, insatsområden och indikatorer	26
4.1 Vision	26
4.2 Mål	26
4.3 Insatsområden	28
4.4 Indikatorer och målvärden	30
5 Genomförande.....	38
5.1 Kommunikation	38
5.2 Urvalsprocess	40
5.3 Samordning och samarbete med andra aktörer	41
5.4 Effekter.....	43
5.5 Hur främjar strategin innovation?	45
5.6 Övergripande principer	46
6 Organisation	48
6.1 Partnerskapet och föreningen.....	48
6.2 Föreningens styrelse.....	49
6.3 Drift – den operativa verksamheten	51
7 Uppföljning och utvärdering	52

1 Landsbygdsutveckling genom Leader

Denna strategi bidrar till utveckling av den lokala landsbygden genom leadermetoden. Lokalsamhället har varit delaktiga i framtagandet och strategin genomförs i samverkan mellan privata, ideella och offentliga aktörer. Leader är ett verktyg för landsbygdsutveckling inom EU och Sverige, därmed bidrar strategin även till den regionala och nationella landsbygdsutvecklingen.

Strategin utgår ifrån det lokala perspektivet där analys av områdets utvecklingsbehov och möjligheter samt samordning med andra handlingsplaner och utvecklingsstrategier i området ligger till grund för strategins mål och insatsområden. Eftersom Leader finansieras av stöd från EU genom Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling är målen i strategin också utformade att rymmas inom målen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

Urvalskriterier och processer för projekturen är utformade att stödja strategins mål och insatsområden. På så sätt bidrar alla projekt som prioriteras genom denna strategi både till den lokala utvecklingen av området och till målen för EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

2 Strategins framtagning

2.1.1 Organisation och ledning

Leadermetoden introduceras på Gotland år 2000 och har sedan dess drivits organisatoriskt av olika föreningar men i grunden av samma partnerskap.

Framtagandet av strategin har gjorts i projektform med föreningen Leader Gutes styrelse som projektägare. Region Gotlands regionala utvecklingsdirektör och Leader Gutes styrelseordförande har utgjort beställare av projektet. Arbetet har letts av en styrgrupp bestående av fyra representanter för ideell, privat och offentlig sektor. Deltagare är Region Gotland (ordförande), Tillväxt Gotland, representant från Leader Gutes styrelse tillika lokala aktionsgrupp (LAG) och Studieförbundet Vuxenskolan.¹ Styrgruppen har haft återkommande möten med start i februari 2021.

Projektledningen har bestått av två personer, verksamhetsledare för Leader Gute och Region Gotlands strateg för landsbygdsutveckling. Denna sammansättning har haft stora fördelar när det gäller att synkronisera det regionala utvecklingsarbetet och finansieringsverktyg i en både praktisk och teoretisk mening samt i tillvaratagandet av erfarenheter och kunskaper från genomförandet av föregående lokala utvecklingsstrategier med mera. Även när det gäller informationsinhämtning, spridning och förankring i varje steg av framtagandeprocessen.

Som en del i processen med remisshantering av materialet har det funnits en referensgrupp. Den har fungerat som ett forum där projektledning testat formuleringar, idéer och resultat. Gruppen har varit strategiskt sammansatt av aktörer som kommer att vara viktiga i genomförandet av strategin kommande programperiod. Gruppen har bestått av representanter från LRF Ungdomen, Hela Sverige ska leva - Gotland, Kulturenheten på Region Gotland, lokala företagarföreningar (GUBIS – Gotländska utvecklingsbolag i samverkan, Produkt Gotland samt Fårösunds Utveckling) och länsfiskekonsulent på Länsstyrelsen i Gotlands län som också representerar Blått Centrum Gotland (samverkan mellan Uppsala universitet, Länsstyrelsen och Region Gotland). Gruppens samlande

¹Region Gotland har det regionala utvecklingsansvaret (RUA) på Gotland med uppdraget att främja och verka för att alla delar av Gotland ska utvecklas utifrån lokala förutsättningar. Det arbetet utgår från lagen om regionalt utvecklingsansvar, förordningen om regionalt tillväxtarbete och nationella strategin för hållbar regional tillväxt samt Vårt Gotland 2040 Gotlands regionala utvecklingsstrategi (beslutad 2020). Tillväxt Gotland samlar över 800 gotländska företag. Studieförbundet Vuxenskolan är paraply för en stor del av föreningslivet på Gotland och samlar 240 föreningar. Studieförbundet Vuxenskolan är även en part i samverkansforumet Gotlands bildningsförbund där samtliga studieförbund ingår.

kompetens är av stor vikt när det gäller att avgöra hur utvecklingsstrategin kommer att fungera i praktiken.

2.1.2 Dialog och förankring

Strategin har tagits fram under coronapandemin. I smittobegränsade syfte medförde detta stora restriktioner i möjligheten att mötas fysiskt under stora delar av åren 2020 och 2021. Det har begränsat möjligheten att genomföra fysiska möten med invånare och intressenter. Möten och informationsutbyten har i stället genomförts med digitala lösningar. Nya mötesformer och nya arbetssätt har medfört att nya målgrupper har kunnat inkluderas i framtagandet av strategin.

Utvecklingsstrategin ska möta de gotländska landsbygders lokala utvecklingsbehov genom att ta vara på styrkor och främja de möjligheter som finns. För att identifiera utvecklingsbehov har en nuläges-, omvärlds- och behovsanalys gjorts med stöd av empirin från en lång rad möten med såväl fysiska som juridiska personer och andra informationsinsamlingar. Bland dessa kan nämnas:

- Workshop med Leader Gutes medlemmar
 - 21 medlemsorganisationer representerade
- Dialogmöten
 - Öppna dialogmöten, 2 st
 - Riktade dialogmöten med underrepresenterade grupper, 6 st
 - Personer med funktionsvariation
 - Nya svenskar
 - Personer som står långt från arbetsmarknaden, 1 st
- Webbenkät (93 st svarande)
 - Privat sektor, 25 st
 - Ideell sektor 26 st
 - Offentlig sektor, 2 st
 - Oklart (enskild individ), 40 st

Detta arbete har tillsammans med ett flertal fördjupningsmöten med olika fokusgrupper varit viktiga inslag för att få underlag till strategin. Bland annat med Uppsala universitet, RegSam – Gotlands regionala samverkansråd (Region Gotland, Länsstyrelsen i Gotlands län, Uppsala universitet Campus Gotland, Arbetsförmedlingen på Gotland), Landsbygdsenheten på Länsstyrelsen i Gotlands län och berörda strategier inom Region Gotland – främst inom styrkeområdena.

Strategiarbetet har dels beretts löpande av styrgrupp, beredningsgrupp och LAG, dels vid ett öppet möte för allmänheten. Riktade remisser har även skickats till ansvariga för ett antal andra lokala och regionala strategier och handlingsprogram.

Sammantaget har flera hundra personer varit en del i behovsanalysen.

2.1.3 Samverkan, samordning och omvärldsanalys

Projektledningen har deltagit i de nationella träffar som har arrangerats kring strategiskrivning och omvärldsbevakning. I och med att Gotlands regionala utvecklingsstrategi antogs nyligen har mycket underlag kunnat nyttjas från den processen. Tillsammans med föreningen Lokal Utveckling Sverige (LUS)² upphandlades en analys av Kairos Future om framtidens “Trendkarta”.

Erfarenheter från tidigare programperioder och arbete med andra EU-fonder har inhämtats på flera olika sätt. Avstämningar har gjorts när det gäller skrivningar, synergier mellan program och strategier och formulering av gemensamma mål.

Under programperioden 2006–2013 verkade både en lokal aktionsgrupp (LAG) inom Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling och en fiskeområdesgrupp (FOG) inom Europeiska havs- och fiskerifonden. Leader Gute har under programperioden 2014–2020³ varit ett av åtta leaderområden i Sverige som arbetet inom fyra av EU:s struktur- och investeringsfonder.⁴

Den förutvarande lokala utvecklingsstrategin är välskriven och fortfarande aktuell (2021), relevant information har tagits med in i arbetet med den nya strategin. Leader Gutes arbetsutskott utgörs av flera personer som var delaktiga i framskrivning av förra strategin, dessa har varit delaktiga i processen även denna gång. Lärdomar och erfarenheter från flerfondsarbetet inom leaderprogrammet har varit värdefulla i förståelsen för helheten av utvecklingsbehoven och påverkat utformningen av denna lokala utvecklingsstrategi. Detta genom att målgrupperna för de fonder som inte längre ingår i strategin tydligare och aktivare inkluderas i såväl framtagandet av strategin och genomförandet av densamma.

Det regionala forumet “Gotlands regionala partnerskap för EU-program och fonder”, är ett forum där det med regelbundenhet görs avstämningar om det regionala arbetet med EU-fonder och program. Leader Gute deltar i forumet. I ett partnerskapsmöte under projektiden har projektet informerat och inhämtat input.

² Lokal Utveckling Sverige är en nationell förening som samlar samtliga leaderområden i Sverige.

³ Tiden för programperioden försköts och omfattade åren 2016–2022.

⁴ Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU), Europeiska havs- och fiskerifonden (EHFF), Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF) och Europeiska socialfonden (ESF).

Strategin är avstämd och samordnad med centralt regionala och kommunala planer och strategier. Samråd och avstämning har skett bland annat med ansvariga tjänstepersoner för:

- Landsbygdsprogrammet för Sverige 2014–2020 och den kommande Strategiska planen för Sverige
- ERUF programområdet Småland och Öarna⁵
- Rektorsråd och programansvariga på Uppsala universitet Campus Gotland
- Regionala utvecklingsstrategin med tillhörande genomförandeprogram
- Varumärkesplattform, Region Gotland
- Besöksnäringstrategin, Region Gotland
- Mat- och livsmedelsstrategin, Region Gotland/Länsstyrelsen i Gotlands län
- Kulturplan, Region Gotland
- Energicentrum, Region Gotland
- Blått Centrum Gotland⁶
- Platsutvecklingsstrategi, Tillväxt Gotland och Gotlands handel

Under framtagandet av strategin har projektledningen även deltagit i och tagit lärdom från Region Gotlands arbete med att ta fram lokala utvecklingsplaner (LUP), OECD:s analys av Gotlands förutsättningar, den regionala landsbygdskonferensen ”92 möjligheter” med mera.

Sammantaget har arbetsformerna för framtagande av strategin lett till en bred förankring över sektorsgränserna med starkt fokus på det lokala civilsamhällets delaktighet och behov. Vidare har upplägget säkerställt att erfarenheter från arbetet med olika fonder och tidigare programperioder tillvaratagits samtidigt som en löpande samordning med andra aktuella lokala och regionala strategier och handlingsprogram har säkrats.

⁵ Samlar fyra län: Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län.

⁶ Samverkansorgan för Region Gotland, Länsstyrelsen i Gotlands län samt Uppsala universitet Campus Gotland.

3 Utvecklingsområdet

3.1 Tabell med statistik

Ämnesområde	Variabel	Värde	
Områdets storlek	Antal invånare	33 846	
	Storlek i km ²	3634,226	
	Invånare per km ²	9	
Befolkningsstruktur	Andel av befolkningen som är utrikes född	6 %	
	Andel av befolkningen i intervallerna (%): ⁷	Kvinnor	Män
	<i>0-15 år</i>	8 %	9 %
	<i>16-24 år</i>	3 %	4 %
	<i>25-44 år</i>	10 %	11 %
	<i>45-64 år</i>	14 %	14 %
	<i>65- år</i>	14 %	14 %

3.2 Områdesbeskrivning

3.2.1 Gotland är Sveriges enda ö-region

Öars särskilda förhållanden och behov, med utgångspunkt från deras geografiska lägen, är uppmärksammat av EU. I fördragets avdelning om ekonomisk, social och territoriell sammanhållning, artikel 174, finns ö-regioner upptagna bland de regioner till vilka särskild hänsyn ska tas för att minska skillnader mellan olika regioner.

Det geografiska läget anger villkoren för hur invånarna på Gotland kan agera för en positiv utveckling och tillväxt. Gotland ligger mitt i Östersjön.⁸ Ö-läget är en grund för den starka regionala identiteten som finns på Gotland.

Ö-läget medför såväl utmaningar som möjligheter inom de flesta områden. Det medför en attraktivitet och exklusivitet samtidigt som det medför uppenbara logistiska utmaningar. Ö-läget medför en särskild utsatthet när det gäller samhällskritisk infrastruktur såsom tillgång till energi, vatten och livsmedel. Det innebär även att Gotland är en egen arbetsmarknadsregion. In- och utpendling till fastlandet sker i begränsad omfattning. Andra regioners utbud av service och arbeten inte är tillgängliga för gotlänningar i samma utsträckning som för boenden på fastlandet. Det i sig bidrar till att många verksamheter finns på Gotland som normalt inte finns i områden av motsvarande storlek på fastlandet. Det gäller både offentliga och privata verksamheter. Näringslivet är småskaligt och diversifierat. Ö-läget innebär även att kompetensförsörjning försvåras då andra regioners

⁷ Avrundning gör att totalsumman blir 101%.

⁸ Från Visby (mät punkt färjeläger): 15 mil till Nynäshamn (färja), 12 mil till Oskarshamn (färja) och 10 mil till Västervik (färja). Från fiskehamnen Herrvik på östra Gotland till Lettlands kust är det cirka 15 mil.

arbetskraft och utbildningsinstitutioner inte är tillgänglig i samma utsträckning. Ö-läget gör att Gotland har en bred kultur- och fritidsverksamhet då angränsande regioners utbud inte är möjligt att ta del av.

Gotland skiljer sig från övriga Sverige på det sättet att det sedan 1971 endast finns en primärkommun som även har ansvar för landstingskommunala verksamheter såsom hälso- och sjukvård samt kollektivtrafik. Detta är helt unikt i Sverige. Sedan 1998 har kommunen även det regionala utvecklingsansvaret och kallar sig sedan 2011 för Region Gotland. Gotland är även ett eget län, Sveriges minsta sett till folkmängd. Region Gotland och Länsstyrelsen i Gotlands län har samma geografiska avgränsning, som även är nästintill identisk med leaderområdets geografiska avgränsning.⁹

Sammantaget innebär ö-läget att de gotländska landsbygderna, vilka ingår i leaderområdets geografiska avgränsning, och den enda staden Visby, som hamnar utanför leaderområdets geografiska avgränsning, inte kan hanteras frångående varandra. Land och stad är starkt sammanbundna och beroende av varandra.

3.2.2 Hållbart företagande

Gotlands varumärke är starkt, både när det gäller varor och tjänster och som plats att bebo och besöka. Gotland förknippas mycket med besök och turism under en kort och intensiv sommarsäsong.

Gotlands diversifierade näringsliv och höga andel nyföretagande¹⁰ utgör en vital del av öns mångfald och möjligheter. Entreprenörsanda och utvecklingskraft är starkt manifesterat dels genom det stora antalet egenföretagare, dels genom det stora antalet sociala företag¹¹ och de tolv lokala utvecklingsbolag¹² som finns runt om på ön.

De gröna näringarna med många skogs- och lantbrukare och livsmedelsförädlare har en betydande inverkan på natur- och kulturmiljön såväl som på näringslivsstrukturen. Lantbrukets strukturrationaliseringar följer det svenska mönstret där enheterna blir större. Förädlingsgraden av livsmedel är lägre än i

⁹ Visby ingår ej i leaderområdets geografiska avgränsning då tätorter med fler än 20 000 invånare ej får ingå. Se bilaga 1 för detaljerad information om vilka regionala statistikområden (RegSo) som ingår i leaderområdets geografiska avgränsning.

¹⁰ Antalet företag per capita är sedan länge i toppskiktet i Sverige.

¹¹ Den gemensamma drivkraften för sociala företag är att skapa innovativa lösningar på samhällsutmaningar. Den egna ekonomiska vinsten står inte i centrum. Målet för sociala företag är att bidra till ett samhälle som inkluderar och är hållbart. Sociala företag består av allt från startup-företag till aktörer inom den ideella sektorn. Sociala företag kan exempelvis arbeta för en levande landsbygd, en bättre integration eller en inkluderande arbetsmarknad. (<https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/affarsutveckling/socialt-foretagande/vad-ar-socialt-foretagande.html>)

¹² Bolag som arbetar i enlighet med aktiebolagslagen (ABL 2005:551) 32 kap. Aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning (svb).

många andra regioner samtidigt som det finns lantbruksföretag som är spjutspetsar inom sina respektive områden. Morötter, ägg samt lamm- och nötkött är stora exportprodukter. Lantbruksföretagen är ofta mångbrukare med flera ben att stå på i sin verksamhet. Förädlingen av ullråvara har under senare år blivit en växande bransch.

I havet runt Gotland finns fiskresurser men det är endast en liten del som landas och förädlas på ön.¹³ Yrkesfisket på Gotland är litet och minskande.¹⁴ Lönsamheten är svag i det kustnära och småskaliga fisket. Förädling av fisk sker endast i liten omfattning. Landbaserat vattenbruk¹⁵ är en bransch i sin linda med stor tillväxtpotential i takt med att efterfrågan på sjömat ökar. Gotland är skyddsområde för och Sveriges största producent av flodkräfta. Husbehovsfisket har sin huvudsakliga roll som kulturbärare och för att öns typiska fiskelägen fortsatt ska vara levande och intressanta som besöksmål. Sportfisket är på uppgång och en viktig källa till förlängd besökssäsongs.

De kulturella och kreativa näringarna bidrar stort till öns attraktivitet och innovationskraft. De är en viktig del av det gotländska näringslivet i allmänhet och besöksnäringen i synnerhet. Konsthantverk är det som kanske utmärker sig mest för en besökare, men ön är full av utövare inom arkitektur, form och design, film och foto, konst, mode, litteratur, musik, scenkonst, måltid, spelutveckling och medieupplevelsebaserat lärande.

3.2.3 Leva och verka på hela ön

Natur, kultur och fritidsaktiviteter är ett sammanhållande kitt i samhället. Det är i mötet mellan individer, grupper, perspektiv och livsåskådningar som idéer testas, korsas och utvecklas.

3.2.3.1 Föreningsliv

Ett aktivt föreningsliv stärker den sociala sammanhållningen och tilliten mellan människor. På Gotland är föreningarna många och små. I många socknar finns det föräldraföreningar, hembygdsföreningar, bygdegårdsföreningar, Röda Korset-föreningar, fiberföreningar, idrottsföreningar, kulturföreningar, miljö- och naturskyddsföreningar med flera. En stor andel föreningar äger och driver egna anläggningar och mötesplatser. Ofta är det inom föreningarna som innovationskraft och handlingskraft växer och ger drivkraft i lokala utvecklingsfrågor. Det starka föreningslivet bidrar till integration, bildning, folkhälsa och mycket mer.

¹³ Sveriges officiella statistik Statistiska meddelanden JO 55 SM 2001. ”Det yrkesmässiga fisket i havet 2020”. 60 procent av den totala svenska fångsten i det yrkesmässiga fisket fångades år 2020 i Östersjön. 6 procent av Östersjöfångst och 3.6 procent av total fångst i Sverige landades på Gotland.

¹⁴ Antalet fiskefartyg uppgick per den 31 december 2020 till 23 stycken. (JO 55 SM 2101)

¹⁵ Vattenbruk är ett samlingsnamn för odling och uppfödning av vattenlevande djur och växter.

3.2.3.2 Natur- och kulturmiljö

Gotland är en ö skapad av korallrev. Havet och den kalkrika jorden påverkar landskapet som har varierande natur. Fårö i norr och Sundre i söder samt Östergarnslandet i öster har vissa likheter genom att jordarna i huvudsak är magra. Senvuxen låg skog, artrik alvarmark och platser med raukar präglar de här områdena. Utmed flera kuststräckor finns strandängar. Runt Visby och norrut finns klintar och steniga områden vid kusten. Inåt land är landskapet bördigare med utdikade myrar och det finns mer inslag av lövängar än i kustnära områden. Mellersta och norra ön har mycket tallskog. De 235 fiskelägena runt öns kuster är utmärkande för kulturlandskapet.¹⁶ Det finns runt 150 öar runt huvudön. I norr finns Gotska Sandön som är nationalpark, och i väster Lilla och Stora Karlsö som är naturreservat och ingår i EU:s Natura 2000-nätverk.¹⁷

Gotlands natur präglas av Östersjön och det månghundraåriga lant- och skogsbruket samt fisket. Det öppna odlingslandskapet är mycket variationsrikt, med områden där jordarna är särskilt lämpliga för spannmålsodling och grönsaksodling. Det finns stora områden med naturbetesmark, speciellt i strandsocknarna, som lämpar sig väl för animalieproduktion som bidrar till den biologiska mångfalden. Trädbärande slätterängar är utmärkande för Gotland. På Gotland hävdas 190 ängar, på en total yta av 340 hektar.¹⁸

Gotland består till 46 procent av skog.¹⁹ Det mesta av skogen är privatägd, stora skogsbolag finns inte på ön. Landskapets natur- och kulturmiljö har stark dragningskraft på många människor. Runt kusten finns många grunda vikar och betade strandängar med ett rikt fågelliv.

Kulturhistorien är mycket närvarande överallt på ön. Det finns 92 medeltida kyrkor en i varje socken, historiska byggnader och en mycket rik kulturmiljö med många fornlämningar. Visby innerstad, innanför muren, är sedan 1995 utnämnt till världsarv av UNESCO.

3.2.3.3 Transporter, kommunikation och serviceutbud

Som ö-region är tillgången till god infrastruktur för person- och godstransport till och från ön ständigt aktuell. Färja och flyg utgör de fysiska kommunikationsvägarna till resten av världen. På ön är kollektivtrafiken i stor utsträckning anpassad till skolpendling samt resor mellan serviceorter och Visby. Arbetspendling sker huvudsakligen med bil. Stor säsongsvariation på antalet personer och fordon som befinner sig på Gotland sätter stor press på det gotländska

¹⁶ Ett är skyddat byggnadsminne, elva är klassade som riksintresse för kulturmiljö och 52 är utpekade som särskilt kulturhistoriskt intressanta.

¹⁷ Det finns 156 naturreservat och ett kulturresevat.

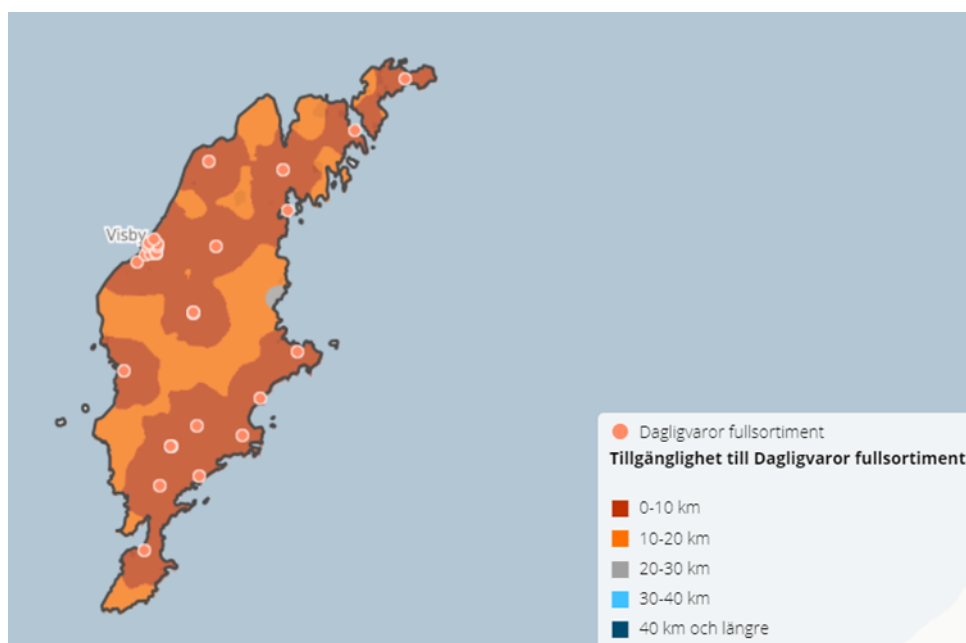
¹⁸ Gotlands ängskommitté 2021 (www.gotlandsangar.se/om-angar/)

¹⁹ Gotlands regionala skogsstrategi (www.lansstyrelsen.se/gotland/natur-och-landsbygd/regional-skogsstrategi.html)

vägnätet. Det finns få separerade cykelbanor och väggenar saknas för det mesta. Besöksmålen är utspridda över hela ön och ligger ofta längs med enskilda vägar.

Leaderområdet angränsar till en större tätort, Visby. Övriga serviceområden med serviceorter är Hemse, Slite, Klintehamn, Roma, Fårösund, Burgsvik och Östergarnslandet.²⁰ Det är stor skillnad på invånarantalet i Visby (cirka 25 000 invånare) och Hemse som är öns näst största serviceort (cirka 1700 invånare). Det påverkar relationen och balansen mellan land och stad. Den platsbundna offentliga servicen såsom hälso- och sjukvård, omsorg, skola, bibliotek, badhus och ishall är representerad över hela ön.

Tillgången till kommersiell service²¹ på Gotland är god. Serviceställens lokalisering på de gotländska landsbygderna är i stort sett densamma avseende dagligvaror och tankstationer. Gotland är ett av sex län i Sverige där ingen individ har mer än 20 minuter med bil till närmsta serviceställe.²²

Bildtext: Karta över avstånd till dagligvaror fullsortiment (PIPOS serviceanalys).

²⁰ Strategin för ett hållbart serviceutbud, Region Gotland

²¹ Livsmedel, drivmedel, apotek, post-pakettjänster

²² Den enda socknen som har längre än 20 kilometer till en livsmedelsbutik och drivmedel är delar av socknen Anga på östra Gotland. Anga är markerat i grått på kartan.

Den globala pandemin som började 2020 har gjort att handelns omstrukturering har accelererat. De största effekterna har setts i större städer, Gotlands serviceorter har klarat sig bättre. Den höga andelen deltidboende och besökare bidrar till att handeln på Gotland utvecklats gynnsammare än riket i stort.²³

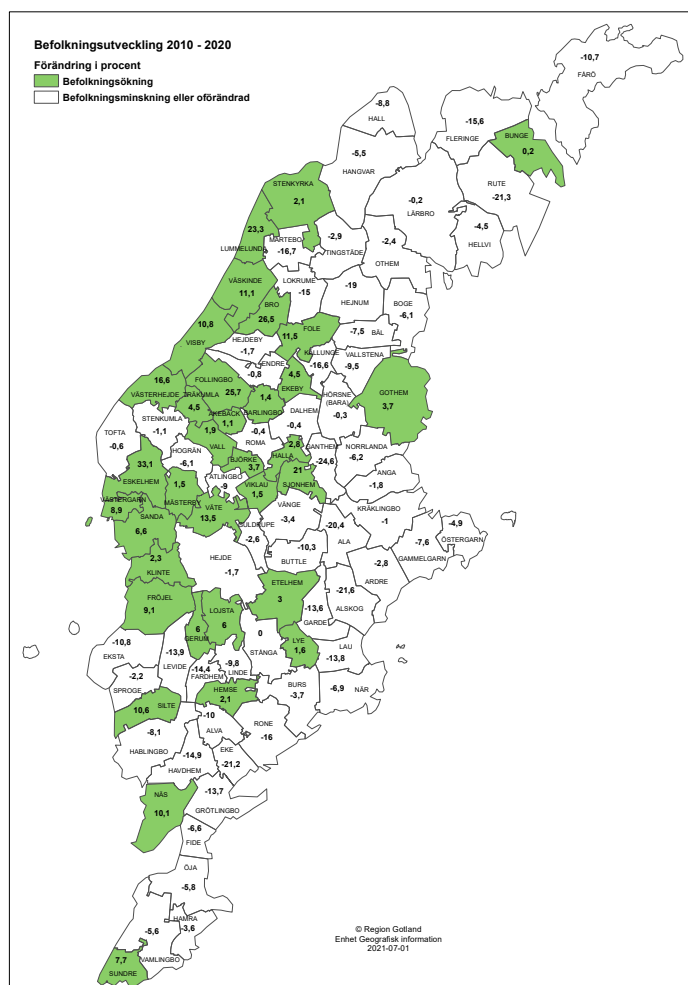
Bredbandsutbyggnaden på Gotland är klar. Bredbandsutbyggnaden har skett i form av så kallade sockenprojekt, genom bildande av fiberföreningar, och har uppmärksammat nationellt som ett lyckosamt arbetssätt. De flesta fibernät ägs idag av lokala ekonomiska föreningar, så kallade fiberföreningar. Totalt har över 90 procent av gotlänningarna tillgång till fiber med en hastighet på minst 100 Mbits/s med något högre andel för landsbygderna.

3.2.3.4 Befolkningen

Hela Gotlands befolkning uppgick per den 31 december 2020 till 60 124 invånare, varav 30 152 kvinnor och 29 972 män. Av dessa ingår 33 846 i leaderområdets geografiska område. Befolkningsprognoserna visar på att befolkningen för hela ön kommer att uppgå till 64 205 invånare 2023.²⁴ Gotland har och prognosticeras ha ett negativt födelsetto, det vill säga att antalet födselar är färre än antalet som avlider. Gotland har med andra ord ett positivt flyttnetto, som står för befolkningsökningen. Det vill säga fler flyttar till än från Gotland.

En stor del av befolkningstillväxten beräknas ske i åldersgruppen 65 år och äldre. Detta medför att försörjningskvoten beräknas öka från i nationell jämförelse redan hög nivå till ännu högre nivå.

Bildtext: Karta över befolkningsutveckling per socken perioden 2010-2020 (Region Gotland).

²³ År 2020 fanns enligt SCB totalt drygt 12 000 fritidshus på Gotland, vilket är en ökning med cirka 2 000 hus sedan 2010. Med ett genomsnittligt antal personer per fritidshus på tre personer, och en genomsnittlig vistelselängd på ön på tre månader motsvarar detta 36 000 personer under tre månader, d v s 9 000 personer baserat på helår. Dessa konsumerar dagligvaror som motsvarande helårsfastboende och en mindre mängd sällanköpsvaror. De fritidsboende ökar alltså teoretiskt den fastboende befolkningen med uppemot 15 % räknat på helår.

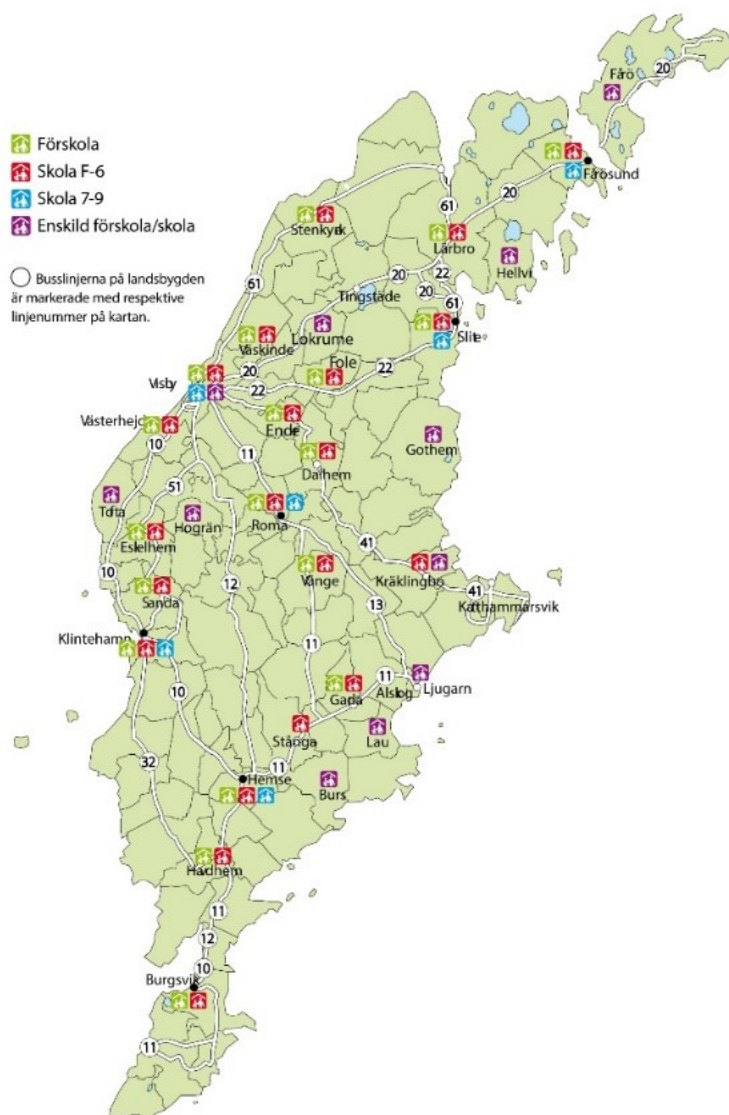
²⁴ Delområdesprognos 2021-2030 Region Gotland, Statisticon.

3.2.3.5 Utbildning och utbildningsnivå

Grundskolan är organiserad i ett flertal små skolorganisationer fördelade över hela ön. Folkhögskolan finns på två orter, Hemse i söder och Fårösund i norr. Gymnasieskola finns i Roma, naturbruksgymnasium, och i Visby, övriga program. Gymnasieskolornas lokalisering medför att många elever inte kan åka kollektivt till gymnasiestudierna, utan är hänvisade till inackordering. Uppsala universitet bedriver omfattande verksamhet vid campus Gotland²⁵, vars ytterligare expansion riskerar att begränsas av tillgången till studentboenden. Studieförbunden bedriver omfattande verksamhet runt om hela ön.

Utbildningsnivån är jämfört med andra delar av landet låg. För öns befolkning mellan 25–64 år har 37,1 procent läst vidare efter gymnasiet, jämfört med 44,4 procent i riket.²⁶ Andelen högutbildade (3 år eller längre eftergymnasial utbildning), är 21,5 procent, jämfört med 27,3 procent i riket. Gotland har även den lägsta andelen som påbörjar högskolestudier senast vid 19 respektive 24 års ålder.²⁷

Bildtext: Karta över grundskolor på Gotland (Region Gotland).

²⁵ Enligt lärosätets egen statistik höstterminen 2021: 2300 helårsstudenter på campus Gotland, 1500 studenter som läser på plats på campus Gotland, 300 internationella studenter på campus Gotland, 300 fristående kurser och 29 utbildningsprogram erbjuds på campus Gotland.

²⁶ https://www.kolada.se/verktyg/jamforaren/?_p=jamforelse&focus=27500&tab_id=130290

²⁷ Nuläge och utmaningar – Nulägesanalys och kunskapsunderlag för ny regional utvecklingsstrategi för Gotland, Region Gotland (2019).

3.2.3.6 Inkomster och folkhälsa

Inkomsterna på Gotland är låga jämfört med andra regioner, oavsett vilket inkomstmått som används. Samtidigt har Gotland en jämnare inkomstfördelning mellan könen än något annat län. Det lilla befolkningsunderlaget och de låga inkomstnivåerna ger även att Gotland har Sveriges tredje lägsta bruttoregionprodukt per invånare och lägst bruttoregionprodukt per sysselsatt.

Gotland har ett rikt kultur- och fritidsliv. Precis som i övriga riket följs hälsa och social position åt även på Gotland. De lägre utbildningsnivåerna och inkomsterna skulle därför kunna antas leda till en sämre upplevd hälsa än i övriga riket. De flesta på Gotland upplever sin hälsa som god eller någorlunda god och levnadsvanorna liknar i hög grad resten av riket. Psykiska diagnoser och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är vanligare på Gotland än i riket. Ojämlighet i hälsa är en stor utmaning och mäns våld mot kvinnor ett stort samhällsproblem.

3.2.3.7 Bostadsmarknad och bostadsförsörjning

Den gotländska bostadsmarknaden präglas av ö-läget. Det finns inte några angränsande län som direkt berör eller berörs av bostadsbyggande på Gotland. Bostadsbyggandet runt om hela ön påverkas av många olika faktorer. Digitaliseringen och strukturomvandlingen på arbetsmarknaden har medfört att människor i större utsträckning söker en attraktiv boendemiljö där det går att kombinera ett bra boende med arbete, service, omsorg och fritid. I spåren av coronapandemin har efterfrågan ökat kraftigt vilket lett till att priserna på permanent- och fritidsbostäder skjutit i höjden. Ökade bostadspriser leder till stora svårigheter för bland annat gruppen unga vuxna och förstagångsköpare att ta sig in på bostadsmarknaden. Samtidigt finns det stora utmaningar som försvårar för marknaden att tillgodose behovet av bostäder, oavsett om det är nyproduktion eller det befintliga bostadsbeståndet. Det handlar främst om restriktioner till följd av skyddade områden, grundvattentillgång och vattenskyddsområden, militärens närvaro och dess påverkansområden, vindkraftutbyggnad, flygbuller, hinder för bebyggelse på jordbruksmark med mera. Gotland är en turistdestination med en stark sommarsäsong som kräver inresande tillfällig arbetskraft inom såväl besöksnäringen som inom hälso- och sjukvården med mera. Säsongsvariationer på arbetsmarknaden medför en säsongsvariation på efterfrågan av boende. Bristen på bostäder under sommarperioden är något som orsakar problem i näringslivets kompetensförsörjning då tillfällig personal måste avböja anställning med anledning av att de inte får tag på boende.

Visby har den största arbetsmarknaden samtidigt som viljan att bo på hela ön är stark. Det finns en vilja hos befolkningen att arbetspendla men en ovilja att låta sina barn skolpendla. Brist på allmänna kommunikationer gör det svårare att bo utanför Visby för den som saknar tillgång till bil. Bostadsbehovet spänner, enligt

Länsstyrelsens bostadsmarknadsanalys²⁸, över samtliga storlekskategorier och alla typer av bostäder från hyresrätter och bostadsrätter till stadsnära villor och tomter för egnahemsbyggare.

Vattentillgång och möjligheterna att anordna avloppslösningar är ett återkommande problem och avgörande för hela samhällsutvecklingen. Under många år har det varit ett hinder för bostadsbyggande och utveckling runt om på de gotländska landsbygderna.

3.2.4 Förnybar energiomställning och klimatanpassning

Ö-läget gör energi och klimat till en viktig fråga för utvecklingen på Gotland. Behovet av energi behöver till stor del lösas på ön och utsattheten för klimatpåverkan är hög.

Tillgången på väderkraft, exempelvis vind och sol, är god. Lika så tillgången på resurser för biobränslen. Flera småskaliga innovativa pilotprojekt visar på lokalsamhällets engagemang i och betydelsen av klimat- och energiomställningen.

Gotland är genom ett regeringsuppdrag till Energimyndigheten utpekad som pilotområde för hållbar energiomställning. Ett energicentrum har bildats för att sammankoppla flera olika aktörer som vill, kan och går före i energiomställningen.²⁹

²⁸ Länsstyrelsen i Gotlands län, *Regional Bostadsmarknadsanalys Gotlands län 2021*.

²⁹ Energimyndigheten har ett långsiktigt regeringsuppdrag att möjliggöra att Gotland är ett pilotområde för Sveriges omställning till ett hållbart energisystem. Våren 2019 kom färdplanen Energipilot Gotland. Energicentrum Gotland var en funktion som föreslogs i färdplanen och som även efterfrågats i samtal med den gotländska allmänheten. Hösten 2020 beslutades att Energicentrum skulle drivas som en permanent verksamhet.

3.3 Behov och utvecklingsmöjligheter

I detta avsnitt beskrivs områdets behov- och utvecklingsmöjligheter där en summering av styrkor, svagheter, möjligheter och hot har vägts av mot varandra. Till grund för detta kapitel ligger både den SWOT (eng. *Strengths, Weaknesses, Opportunities och Threats*) som är framtagen i arbetet med Gotlands regionala utvecklingsstrategi - Vårt Gotland 2040, och den SWOT som är gjord specifikt till denna lokala utvecklingsstrategi.³⁰ Resultatet av SWOT-analyserna, omvärldsanalyser samt övriga analyser ligger till grund för beskrivningen.

3.3.1 Utveckla attraktionskraft

Gotland har en ökande befolkning. Många har de senaste åren sett Gotlands styrkor och gjort ön till sitt hem samtidigt som flera delar av ön sedan länge haft en minskande befolkning. Här behövs ett aktivt arbete med att stärka platser att organisera sig och i förlängningen lyfta hela områdets styrkor som en plats att bo och leva på.

Gotlands varumärke är starkt, men det räcker inte om vi ska nå vår vision att vara en kreativ ö med plats för hela livet. Med livet menas alla delar av livet, året om, för olika skeden i livet, för boende, verksamheter, arbetstagare och besökare. För att balansera bilden av Gotland, behöver det läggas större fokus på att kommunicera ön som en plats att leva, bo, arbeta och driva företag på. Gotlands kärnvärden *kreativitet, livskraft, närhet, magiskt* och *omställning* skapar goda förutsättningar för oss att fortsätta på denna förändringsresa. Men det måste ske i samverkan, med en vi-känsla. Ingen enskild aktör kan förändra och utveckla bilden av Gotland själv, utan vi måste göra det tillsammans med gemensamma krafter.

För att en plats ska vara attraktiv som boendeort krävs utöver ett rikt utbud av natur- och kulturupplevelser och meningsfulla fritidssysselsättningar även närhet till service. Ett utbud av kommersiell och offentlig service är grundstommen i våra serviceorter. I analysarbetet pekade ökad samverkan inom och mellan öns serviceorter ut som en viktig faktor för lokal platsutveckling. Särskilt prioriterat är profilering av öns serviceorter, genom att de utvecklar sina positioner i det totala utbudet på ön. Varje serviceort behöver arbeta med att identifiera och tydliggöra sin unicitet och karaktär som destination för att ännu bättre locka företagande, besökare och nyinflyttning. Attraktiva serviceorter är avgörande för hela serviceområdenas utveckling och i förlängningen hela leaderområdets utveckling.

³⁰ Gotlands regionala utvecklingsstrategi (RUS) "Vårt Gotland 2040" fastställdes av regionfullmäktige i februari 2021, det vill säga i direkt närtid till arbetet med nuläges- och behovsanalysen för den lokala utvecklingsstrategin. Nulägesanalys, kunskapsunderlag och behovsanalys framtaget inom RUS-processen har genomförts genom breda förankringsprocesser inkluderande dialogmöten, remissvar med mera. Framtagandet av den regionala utvecklingsstrategin berör likande frågeställningar och innefattar hela målgruppen för denna lokala utvecklingsstrategi.

3.3.1.1 Stärk och utveckla näringslivet

Vårt ö-läge har präglat företagskulturen genom tiderna där andelen småföretagare är stor och diversifierad. Den kreativa företagaren ser snarare möjligheter än hinder med de begränsningar som en ö kan innebära. Företagens småskalighet medför dock sårbarhet för konjunktursvängningar, och företagaren behöver vara något av en tusenkonstnär och ha kunskap om allt från företags- och produktidéer till sälj- och marknadsföring samt ledarskap. Många företag är säsongsberoende och ägarskiftet upplevs som en svårighet för företagen.

Gotlands marknad med havet som en tydlig gräns gör att export och internationalisering är viktigt att arbeta vidare med för att bredda möjligheterna för det lokala näringslivet ytterligare. Det gäller även att förbereda den inhemska marknaden för ökat antal besökare från andra länder.

Bilden av Gotlands breda arbetsmarknad behöver stärkas. Insatser behöver göras för att lyfta Gotland som en intressant boendeort med sysselsättning för hela familjen, vilket starkt påverkar familjers intresse för att etablera sig. Den välutbyggda bredbandsinfrastrukturen möjliggör stor utvecklingspotentialen för distansarbete.

Att arbeta med att öka ungdomars företagande är viktigt både för att kunna behålla utvecklingskraft på ön och för att vara en attraktiv plats att vara verksam på.

Gotlands styrkeområden – näringslivets energiomställning, besöksnäringen samt mat- och livsmedel – har många gemensamma skärningspunkter som öppnar upp för många nya utvecklingsmöjligheter. Förstärka produkt-, process- och varumärkesutveckling genom innovation och genom investeringar i kompetens behövs för att kunna växa och nå fler marknader.

Ökad smart samverkan mellan aktörer och fler klusterbildningar inom och mellan olika näringar och branscher har potential att utvecklas och är en stor möjlighet för Gotlands leaderområde.

Ökad samverkan med forskning och universitet är en möjlighet för gotländska företag och organisationer när det gäller stärkt innovation och utökat förnyelsearbete. Korta beslutsvägar mellan ideell och offentlig sektor samt näringsliv är en styrka och känslan av att "alla känner alla". Det är till gagn för smart samverkan i området.

3.3.1.2 Säkra kompetensen

Utbildningsnivån är jämförelsevis låg på Gotland och näringslivet vittnar om stora utmaningar med att hitta matchad arbetskraft. Gotland är sämst i Sverige när det gäller att matcha kompetens för utrikesfödda.³¹ Rörligheten och matchningen på arbetsmarknaden behöver öka. Det finns stora utvecklingsmöjligheter i utvecklad

³¹ RegLab (2018), Regionala matchningsindikatorer – Fördjupad analys (s15).

samverkan inom och mellan branscher och mellan företag. Det finns ett behov av ökad digitaliseringsgrad hos såväl arbetsgivarna som hos arbetstagarna. En utmaning är att etablera medföljande till rekryteringar från andra platser. Det finns stora utvecklingsmöjligheter för att säkra kompetensen i ökad samverkan mellan företag, branscher och sektorer. Den enes medföljande är den andres rekrytering.

Det är en styrka att Uppsala universitet, genom Campus Gotland, finns på ön. Både som plats för högre utbildning och forsknings och innovationsmiljöer men även som en aktiv aktör i regionalt utvecklingsarbete. Samarbetet mellan näringslivet och utbildning/forskning är till gagn för båda parter.

En viktig del av kompetensutvecklingen är utökad kontakt med andra platser både regionalt, nationellt och internationellt för inhämtning av ny kunskap, samverkan och erfarenhetsutbyte.

3.3.1.3 Säkra miljö och vatten

Tillgången till vatten är en förutsättning för allt liv och leverne. Bristen på dricksvatten är ett påtagligt hot och en svaghet för Gotland som påverkar möjligheterna för bland annat livsmedelsförsörjning och bostadsbyggande med mera.

Den sprickiga kalkstensberggrunden är en känslig och ibland oförutsägbar faktor, som kräver särskild omsorg för tillräcklig tillgång till vatten av god kvalitet. Dels krävs det att man hittar vatten i berget eftersom det inte finns överallt i tillräcklig mängd. Dels krävs att bra vattentäkter/områden skyddas från påverkan som föroreningar, brytning, felaktig brunnsborrning med mera. Här finns möjlighet att utveckla tekniska innovationer.

Bristen på vatten är en fråga som kräver innovationer inom vattenhushållning och vattenförsörjning för att säkra Gotlands vattentillgångar under lång tid framöver. Möjligheterna är många och kan leda till ökat bostadsbyggande, förbättrade levnadsmiljöer och nya affärsmöjligheter.

Miljön i Östersjön är känslig och starkt påverkad av övergödning, vilket bland annat syns på stränder och i grunda havsvikar. Vad som inte syns i lika hög grad är förändringarna när det gäller Östersjöns flora och fauna. Fler åtgärder behöver göras för att skapa förutsättningar för miljöförbättringar.

Vattenbruk och fiske är områden som med innovativa åtgärder både kan använda resurser bättre och skapa arbetstillfällen. Det finns med andra ord utforskade möjligheter kring blå tillväxt som även innefattar besöksnäring i kustbygder, blå bioteknik och havsenergi. Uppsala universitet Campus Gotlands forskningsstation i Ar har en stark profil inom tillämpad fisk- och vattenbruksforskning och är en viktig resurs. Utökad samverkan och innovationsdrivande insatser inom den blå näringen är fortsatt viktigt framåt. Centrumbildningen Blått Centrum Gotland

innebär en styrka, med sina internationella kontakter och lokala nätverk, för att främja en hållbar utveckling inom de blå näringarna.

Förädlingen av fiskarter som i modern tid har ansetts som skräpfisk har fått ett uppsving senaste året och de goda erfarenheterna går att bygga vidare på. Mat från sjö och hav, sjömat eller marina livsmedel, är i jämförelse med andra animaliska livsmedel ofta mer hållbara. Här finns stora utvecklingsmöjligheter för landbaserade odlingar och lokalt odlad och fångad sjömat.

Inom fiskerinäringen är nyrekryteringen dålig och det krävs krafttag för att rädda sysselsättning och ta tillvara den blå näringen. Hamnarna i Herrvik och Ronehamn är viktiga noder för fiskerinäringen.

3.3.1.4 Stärk tillgängligheten

Fiberutbyggnaden över hela Gotland är en viktig del i infrastrukturen. Den har bidragit till att gotländska företag har stora möjligheter att ta produkter och tjänster in i det digitala samhället. Optisk fiber med hög kapacitet är en styrka när det gäller fortsatt utveckling av aktiviteter där nya IT-lösningar och digitalisering kan öka gemenskapen. En ökad digitalisering ger också chans till större delaktighet i demokratin. Detta kan bidra till att en upplevd klyfta mellan land och stad, mellan invånare och beslutsfattare, kan minskas. Det behövs utvecklingsinsatser för att fler ska bli digitalt delaktiga och aktiva samhällsmedborgare i ett digitaliserat samhälle.

Gotlands bebyggelsestruktur, där husen till stor del är utspridda över bygderna och inte samlade i byar försvårar när det gäller tillgång till kollektivt åkande på stomlinjer. På flera platser på ön finns ingen eller lågfrekvent kollektivtrafik. Om man inte har tillgång till bil begränsas valet av boendeplats i hög grad. Drivmedelsinfrastrukturen för bilar är främst uppbyggd till fossildrivna bilar. Här finns det utvecklingsmöjligheter när det gäller utbyggnad av infrastruktur för andra former av drivmedel.

Det finns en utforskad möjlighet med gemensamma mobilitetslösningar när det gäller omställning från ett mer individuellt resande till ett kollektivt resande. Såväl boende som besökare är till stor del hänvisade till bil som färdmedel för att kunna besöka stora delar av ön. Många av öns attraktiva platser har stora outnyttjade parkeringar under lågsäsong och dyra och få parkeringar under högsäsong. Det behövs mobilitetslösningar som gör hela Gotland tillgängligt året runt.

Ö-läget är i vissa avseenden en svaghet som är försvårande för företagsutveckling. Därför är det viktigt med nya samverkanslösningar kring transporter – här finns en möjlighet inom ramen för leadermetoden.

En av coronapandemins effekter är att fler vill och ges möjlighet att arbeta på distans. Ökad andel platsoberoende arbeten och distansarbetsplatser ställer krav på annan infrastruktur och lokala mötesplatser.

Gotlänningen är stolt över öns unika natur- och kulturvärden. Den svenska allemansrätten gör att öns varierande natur i stor utsträckning kan användas till hälsofrämjande rekreation. Begräsningar i infrastruktur för cykel är ett hot både för boende och besökare. Ön har ett nät av leder och stigar, som med fördel kan knytas samman och marknadsföras för ökad tillgänglighet och attraktionskraft.

De senaste årens ökning av husbilar har lett till utmaningar kring friparkering på attraktiva platser. Många attraktiva besöksplatser ligger längs med enskilda vägar, vilket ger ett högt tryck på vägarna under en del av året. Det finns behov av ökad samverkan inom detta område.

3.3.1.5 Skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning

Att vi blir fler permanentboende över hela ön är av största vikt för Gotlands utveckling. För att få fler att bo, leva och verka på Gotland behöver det utvecklas fler smarta och hållbara boendelösningar. Tillgång till bostäder är en nyckelfråga för kompetensförsörjning på Gotland.

Den säregna, varierande naturen och de många kulturlämningarna i landskapet utgör en styrka när det handlar om att attrahera boende till olika platser runt om på ön. Samma förutsättningar kan upplevas som ett problem eftersom det i många attraktiva lägen också finns restriktioner för byggande av bostäder och etablering av näringsverksamheter.

Bostadsmarknaden och bostadsbyggandet tillgodoser inte behoven för alla målgrupper. Det är marknadsmässigt svårt att bygga bostäder för permanentboende över hela ön.

3.3.1.6 Främja hälsa, delaktighet och trygghet

Gotland har ett rikt föreningsliv som ger många tillfällen till gemenskap, bildning, kulturupplevelser och idrottsaktiviteter. Det finns många samhällsutvecklare över hela ön som är handlingskraftiga och som driver utveckling på sina platser. Det stora utbudet av fritidsaktivitet och mötesplatser är en viktig del i öns attraktionskraft för såväl boende som besökare.

En styrka är alla lokala utvecklingsaktörer som till exempel hembygds- och bygdegårdsföreningar, idrottsföreningar, utvecklingsbolag och andra sockengrupper, som är drivande för att skapa arbetstillfällen, sociala mötesplatser, servicelösningar och attraktionskraft i den egna bygden. Dessa kan göra mycket för att stimulera till att behålla befolkningen i alla åldrar likväl som att locka till sig och inkludera nya invånare.

Många fysiska mötesplatser på landsbygderna ägs och drivs av föreningar, och många byggnader är i behov av upprustning och utveckling inom till exempel energieffektivisering och ökad tillgänglighet.

I analysarbetet lyfts förnyring i den ideella sektorn som en utmaning. Här finns utrymme för utvecklingsarbete och kunskapshöjande aktiviteter inom föreningsliv och demokratiska processer, både när det gäller attityder och arbetssätt. Inom ramen för dessa frågor finns det löpande behov av att samlas och samverka för ökad effekt och utveckling, här kan leadermetoden spela en viktig roll med sitt fokus på samverkan och samhandling.

Folkhälsan i Sverige och på Gotland är över lag god, men den ojämlika hälsan kvarstår i flera avseenden och utvecklingen går i vissa fall även åt fel håll. Vägen till en god, jämlik och jämställd hälsa är beroende av många faktorer i samhället. Den ideella sektorn är viktig när det gäller att lära sig mer om olika sociala förutsättningar för att fånga upp människor som upplever ett utanförskap. Insatser som främjar god psykisk och fysisk hälsa är viktiga tillsammans med att minska klyftor och stärka människor. Goda möjligheter till social inkludering är en viktig faktor, bredvid de fysiska förutsättningarna med boende, tillgång till skola, vård, service och jobb.

EU-kommissionen lanserade 2016 begreppet smarta landsbygder (smart villages). Smarta bygder utvecklar kreativa lösningar på lokala utmaningar. Genom att använda ortens unika styrkor och möjligheter bidrar aktiva invånare med lokal kunskap, tradition och engagemang till en hållbar utveckling i området. Att stärka och främja olika former av samarbeten skapar mervärden och lyfter fram nytänkande. Att arbeta vidare med metoder för smarta landsbygder är en möjlighet för att stärka bygder.

3.3.2 Gå före i klimat- och energiomställning

En stor del av Sveriges utsläpp av växthusgaser är energirelaterade och behovet av en energiomställning är stort. Gotland har som mål att senast 2040 inte ha några nettoutsläpp av klimatpåverkande gaser till atmosfären. Nettoutsläppen av klimatpåverkande gaser måste minska inom alla sektorer. Klimat- och energiomställningen är en möjlighet som kan stärka konkurrenskraften i det gotländska näringslivet. Den geografiska belägenheten och de korta avstånden ger möjligheter till utvecklandet av en fossilfri transportsektor på ön.

Gotland har goda möjligheter att vidareutveckla en redan stor produktion av förnybar energi, tack vare öns goda sol- och vindförhållanden, bredden av naturresurser och tillgången till produkter och tjänster från de gröna och blå näringarna. Det finns sedan länge ett stort engagemang och intresse för klimat- och miljöfrågor över hela ön. Flera lokala organisationer har stor kunskap och tar stort ansvar i att driva miljö- och energifrågor. Allt detta sammantaget gör att Gotland har en möjlighet att vara en förebild i klimatomställningsarbetet.

Gotland har goda förutsättningar för projekt där innovativa idéer kan tas fram och testas. Korta beslutsvägar och närheten till beslutsfattare skapar förutsättningar för snabbhet i beslutsprocesser. Det finns goda möjligheter att utveckla och utöka samverkan och nuvarande arbetssätt med forskning och utbildningsinstitutioner.

Innovativa lösningar och tillvägagångssätt behövs för att lyckas med omställning till en cirkulär ekonomi. Gotland har sedan tidigare erfarenhet av att arbeta med biogas, solenergi och vindkraft, och nu pågår arbete med att utveckla vätgas lokalt.

Leadermetoden är ett sätt att mobilisera grupper i vårt område att bidra till energiomställning genom att skapa lokala lösningar. Folkbildning och kompetensutveckling är viktiga redskap i omställningsarbetet.

4 Mål, insatsområden och indikatorer

4.1 Vision

Gotland – en kreativ ö med plats för hela livet!

Gotland är fyllt av livskraft och kreativitet. Människor och verksamheter utvecklas och bidrar till en bättre värld. Här finns närhet och plats för alla delar av livet, i alla åldrar.

Med samma vision som den regionala utvecklingsstrategin (RUS) ”Vårt Gotland 2040” tydliggörs landsbygdsutvecklingens viktiga och naturliga roll i det regionala utvecklingsarbetet. Ambitionen är att vara en lokal brygga mellan den nationella regionala utvecklingspolitiken och den nationella landsbygdspolitiken. Visionen är väl förankrad i det gotländska civilsamhället.

På Gotland tar vi ansvar för oss själva, varandra och vår omvärld – vi arbetar aktivt tillsammans med hållbar miljö, social hållbarhet och ekonomisk hållbarhet.

På Gotland har vi förutsättningar för att bo och verka över hela ön – förutsättningar vi skapar tillsammans.

4.2 Mål

Leader Gute har identifierat tre mål för den lokala utvecklingsstrategin:

- ”Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft”
- ”Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla”
- ”Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen”

Våra mål samspelar med mål på regional nivå, nationell nivå, EU-nivå och FN:s globala mål för hållbar utveckling.

Målformuleringarna är förankrade i den regionala utvecklingsstrategin och svarar upp mot de lokala utvecklingsbehov som har identifierats under framtagandet av den lokala utvecklingsstrategin. Målen ska ses som en helhet som tillsammans ger en hållbar lokal och regional utveckling och leder mot visionen.

Kärnvärdena i det gotländska varumärket – närhet, livskraft, magiskt, kreativitet och omställning - visar hur Gotland vill uppfattas.

Målen, i samverkan med insatsområdena, tar sikte på de globala 2030-målen och EU-kommissionens långtidsvision för gles- och landsbygder. Målen har sin grund i Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutvecklings särskilda mål att främja sysselsättning, tillväxt, jämställdhet mellan könen, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden, inbegripet bioekonomi och hållbart jordbruk.

4.2.1.1 "Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft"

I en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft skapas tillväxt med hänsyn till hållbar miljö, social hållbarhet och ekonomisk hållbarhet. Det innebär att resurser nyttjas på ett balanserat sätt. Samverkan, ny kunskap och kreativa miljöer ger innovationskraft och förnyelse bortom våra föreställningars begränsningar.

Gotländska småföretagare ska bli fler och mer lönsamma, sysselsättningsskapande och resurseffektiva. Gotland är i sig ett starkt varumärke som har möjlighet att ytterligare stärkas genom att fler av öns förutsättningar används på ett innovativt och hållbart sätt. De gröna näringarna inklusive livsmedelsförädling och -försäljning, de blå näringarna inklusive vattenbruk samt besöksnäringen inklusive fisketurism är tillsammans med de kulturella och kreativa näringarna betydande näringar i den gotländska småföretagarfloran. Kompetensförsörjning, diversifiering och exportmognad är områden som behovsanalysen visat kan ge stor tillväxtpotential i det gotländska företagandet. Det kan exempelvis uppnås via samverkan i nya och gamla konstellationer inom och utom utvecklingsområdet.

4.2.1.2 "Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla"

Vårt andra mål handlar både om praktiska och sociala förutsättningar som gör det möjligt för alla att leva, arbeta och utöva fritidssysselsättningar med så stor valfrihet som möjligt. Det handlar om att stärka attraktionskraften för att öka inflyttningen till ön samt motverka landsbygdernas avfolkning och ojämna åldersstruktur.

Det behövs nya gemensamma modeller, metoder och lösningar för att undanröja hinder för att öka antalet tillgängliga permanentboenden på landsbygderna. Det kan exempelvis handla om vattenhushållning och nya sätt att bygga och äga bostäder.

Den gotländska kusten med dess hamnanläggningar, stränder och raukar bidrar starkt till öns attraktionskraft. Tillgängligheten till och vårdandet av kusten behöver säkras och stärkas.

Delningstjänster och digitalisering för ökad tillgänglighet till offentlig och kommersiell service behöver utvecklas i omfattning och innehåll. Lokala samverkansinitiativ kan bidra till en sådan utveckling.

Sammanhållning och social inkludering är ett sammanhållande kitt. Tillgången till meningsfulla fritidssysselsättningar och mötesplatser är förutsättningskapande för ökad gemenskap, inkludering och deltagande i den demokratiska processen.

4.2.1.3 "Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen"

Innovationskraft, entreprenörskap och social sammanhållning behöver främjas för att ge fart i hela samhällets energi- och klimatomställning. Lokal och regional samverkan över sektorer och branscher ger kraft åt nya idéer som behöver ges stöd för att förverkligas. Det behövs lokala initiativ för att öka produktionen och användandet av förnybar energi.

Befintliga resurser behöver nyttjas smartare med hänsyn till ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. En ekonomi byggd på delning, kretslopp och förnybara resurser främjar innovation och smarta landsbygdsstrategier.

4.3 Insatsområden

Insatsområdena utgör den lokala utvecklingsstrategins verktyg och anger inom vilka områden som utvecklingsinsatserna ska ske.

Behovsanalysen har visat att det finns utvecklingsbehov och -potential inom sysselsättning, tillväxt, jämställdhet mellan könen, social delaktighet och lokal utveckling i landsbygdsområden. Hållbar utveckling inom de identifierade målen kräver insatser som främjar ekonomisk hållbarhet, social hållbarhet och miljömässig hållbarhet.

För utvecklingen av de gotländska landsbygderna är hållbar utveckling inte målet i sig, det är medlet för att skapa en kreativ ö med plats för hela livet. Med det som bakgrund har tre insatsområden formulerats för att utgöra verktygen att nå våra mål. Insatsområdena har utformats för att stimulera innovation och förnyelse utan begränsningar av våra nuvarande föreställningar om vilka möjligheter framtiden bjuder.

Våra insatsområden är:

- Hållbart företagande
- Leva och bo på hela ön
- Accelererad klimat- och energiomställning

En utmaning och samtidigt en möjlighet är att hållbarhetsarbetets alla tre dimensioner i samverkan blir en naturlig del av all utveckling och alla affärsmässiga beslut. Det stimuleras genom att samtliga tre insatsområden är aktuella för samtliga tre mål. Det betyder att denna lokala utvecklingsstrategi strävar efter projekt som i alla lägen bidrar till hållbar utveckling på Gotland.

4.3.1 Hållbart företagande

Genom att skapa goda förutsättningar för innovation och entreprenörskap gynnas en hållbar utveckling som inkluderar hela samhället. Teknologiska framsteg är en nyckel för att finna hållbara lösningar för fortsatt ekonomisk tillväxt.

Projekt inom insatsområdet ska verka för en hållbar utveckling i befintliga och nya företag och branscher samt att arbetstillfällena bevaras på kort sikt och nyskapas på längre sikt.

För att främja utvecklingen inom näringslivet lokalt behövs en närmare samverkan mellan branscher och sektorer såväl lokalt och regionalt som nationellt och internationellt.

Det kan handla om att öka kompetensen i lokala företag och att främja utvecklingen av företag samt produkter och tjänster. Nya och befintliga nätverk och mötesplatser behöver utvecklas för ökad inkludering, mångfald och ökad innovationskraft som kan ge hållbara lösningar på nuvarande och framtida utmaningar.

4.3.2 Leva och bo på hela ön

Insatsområdet handlar om att bygga ett tryggt och öppet samhälle för invånare och besökare. Insatser som bidrar till bättre arbetsvillkor, ökad livskvalitet och stärkt platsutveckling ryms inom insatsområdet oavsett om det är ett projekt som fokuserar på tillväxt och utvecklingskraft, ett tryggt och inkluderande samhälle eller miljöåtgärder.

Ett socialt hållbart samhälle är en plats där människor känner tillit och förtroende för varandra samt känner sig delaktiga i samhällsutvecklingen. Det är ett jämlikt och jämställt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa.

Mötesplatser behöver bevaras, utvecklas och nyskapas. Fler personer behöver delta i det demokratiska samtalet och mötas över olika typer av gränser.

4.3.3 Accelererad klimat- och energiomställning

För att nå de tre målen krävs insatser som visar på potentialen i att gå före i klimat- och energiomställningen. Projekt inom insatsområdet ska verka för minskad miljöbelastning genom omställning till ett samhälle som är energisnålt och nyttjar naturresurserna på ett hållbart sätt. För att nå klimatneutralitet krävs bevarande – och ibland återskapande – insatser likväl som klimatanpassningar, resurseffektiviseringar och nya lösningar för energiomställning i alla delar av samhället. Vattenhushållning är ett särskilt utpekat område som har stor utvecklingspotential.

En nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft främjar både omställning och innovation såväl som utvecklandet av attraktiva livsmiljöer. Det kan handla om att förbättra förmågan hos olika aktörer att implementera bästa tillgängliga teknik exempelvis genom flernivåsamverkan lokalt, regionalt, nationellt eller internationellt.

4.4 Indikatorer och målvärden

Indikatorer används dels för att styra mot specifika insatser och resultat, inte minst för att mäta hur vi uppnår våra mål och för att bedöma om utvecklingen går åt rätt håll. Erfarenheter från tidigare programperioder och andra EU-fondsprogram visar att många projekt kan ha aktiviteter inom flera insatsområden och därmed bidra till flera mål. För att förtydliga målstyrningen och för att främja oförutsedda effekter används samtliga indikatorer i samtliga insatsområden och mål.

Uppföljningen av genomförda projekt kommer att ske med olika typer av indikatorer. Ingen av indikatorer har högre prioritet än någon annan då det är syfte och mål med projekten som är avgörande. Samlade erfarenheter från tidigare programperioder har visat att ett stort antal indikatorer kan verka hämmande då det ofta leder till fokus på att nå ett antal väldigt specifika indikatorer snarare än uppfyllelse av syfte och mål. Utgångspunkten i arbetet med att välja indikatorer för denna lokala utvecklingsstrategi har därför legat på att ha breda och inkluderande indikatorer som fångar upp de identifierade utvecklingsbehoven och styr aktiviteter mot projektens övergripande mål. Det kan exempelvis handla om att i stället för att styra mot ett visst antal meter ny vandringsled eller renovering av ett antal brygganläggningar så frågar vi vad vandringsleden eller renoveringen av brygganläggningen avser att leda till. På samma sätt är antal deltagare i exempelvis utbildning och rådgivning snarare ett verktyg som kan främja allt från bevarande av arbetstillfällen som framsteg i miljö- och klimatomställningen.

Fjorton indikatorer har valts ut för att mäta vad som gjorts i olika projekt och för att visa på den samlade nyttan med lokalt ledd utveckling genom leadermetoden. För att lyckas i omställningen till ett hållbart samhälle krävs både nyskapande aktiviteter och nyttjande av befintliga resurser på nya smarta sätt. I de fall där en indikator specifikt styr mot nyskapande har den kompletterats med motsvarande indikator för bevarande. Det gäller exempelvis mötesplatser och fritids- och kulturverksamheter. På så sätt tillgängliggör vi den lokala utvecklingsstrategins insatser för de identifierade utvecklingsbehoven.

Indikatorerna, dess definition och målvärde redovisas i tabellen nedan.

4.4.1 Indikatorer

Mål	Insatsområde	Indikatorkod	Indikatornamn	Definition	Målvärde
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	R.27	Miljö- och klimatprojekt	Antal projekt som bidrar till mål rörande miljöhållbarhet samt begränsning av och anpassning till klimatförändringar i landsbygdsområden.	20
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	R.39	Landsbygdsföretag som får stöd	Antal företag på landsbygden som söker stöd för att utveckla sin verksamhet. Detta inkluderar alla landsbygdsföretag så länge inte utvecklingen de genomför i projektet eller investeringen rör primärproduktion. Däremot kan företag räknas med som förädlar råvaror.	20
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Mål	Insatsområde	Indikatorkod	Indikatornamn	Definition	Målvärde
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	R.40	Smarta landsbygdsstrategier	Antal framtagna strategier för smarta landsbygder.	17
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	R.41	Invånare med förbättrad service	Antal invånare på landsbygden som tar del av förbättrad tillgång till tjänster och infrastruktur genom stöd inom den gemensamma jordbrukspolitiken.	33 846
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Mål	Insatsområde	Indikatorkod	Indikatornamn	Definition	Målvärde
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	N.2	Bevarad sysselsättning	Med bevarad sysselsättning menar vi arbetstillfällen som inte hade kunnat finnas kvar utan det mottagna stödet. En heltidstjänst motsvarar 1720 timmar per år och en halvtidstjänst motsvarar 860 timmar per år.	10
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	N.3	Nya produkter	Denna delas upp i 3 nivåer för att kunna ta hänsyn till innovationshöjd. D.v.s. är produkten/erna nya på den svenska marknaden, på den lokala marknaden (leaderområdet) eller endast för den enskilda organisationen? En fysisk produkt är en vara som man kan köpa och ta med hem, men konsumera senare. Till exempel olika matprodukter, souvenirer, kläder och möbler. En digital produkt är en vara som säljaren kan sälja (eller erbjuda gratis) upprepat antal gånger utan att göra om varan på nytt. Till exempel nedladdningsbara filer som e-böcker och guider. Men det kan också inkludera olika mjukvaror och appar om kunden inte är beroende av prenumerationer för att kunna ta del av dem.	12
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Mål	Insatsområde	Indikatorkod	Indikatornamn	Definition	Målvärde
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	N.4	Nya tjänster	<p>Denna delas upp i 3 nivåer för att kunna ta hänsyn till innovationshöjd. D.v.s. är tjänsten/erna nya på den svenska/lokala marknaden eller endast för den enskilda organisationen?</p> <p>En (fysisk) tjänst är något som man köper och konsumerar ihop i stället för att ta med hem. Till exempel hårklippningar, guidade turer och upplevelser samt teaterföreställningar.</p> <p>En digital tjänst är en tjänst som säljaren behöver göra om och anpassa vid varje försäljning. Till exempel sociala media tjänster, webbdesign eller liknande. Hit räknas även olika streamingtjänster då kunden inte äger materialet utan endast har tillfällig tillgång genom någon form av prenumeration på säljarens villkor.</p>	12
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	N.5	Nya mötesplatser	<p>Antalet mötesplatser som skapats genom projektet och som bedöms kunna bestå efter projektslut. En mötesplats kan vara fysisk i form av en ny eller återställd lokal där olika verksamheter kan äga rum. Till exempel hembygdsgårdar eller övriga samlingslokaler. En mötesplats kan också vara ett digitalt forum om det är begränsat till en tydligt avgränsad målgrupp och det finns sätt att interagera. Till exempel en Facebook-grupp. Hemsidor eller bloggar räknas inte.</p>	12
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Mål	Insatsområde	Indikatorkod	Indikatornamn	Definition	Målvärde
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	N.6	Nya fritids- och kulturverksamheter	Antalet fritids- och kulturverksamheter som skapats genom projektet och som bedöms kunna bestå efter projektslut. Till exempel kan detta inkludera ungdomsverksamheter, teatergrupper, idrottsföreningar och språkcaféer. Endast antalet olika verksamheter ska räknas. Man ska inte räkna in antalet träffar som de haft eller antalet deltagare som medverkat.	12
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	N.7	Nya nätverk och samarbeten	Antalet nya och bestående nätverk eller samarbeten som skapats genom projektet och som bedöms kunna bestå efter projektslut. För att räknas som nytt ska nätverket eller samarbetet inte ha funnits innan projektets mobilisering och uppstart för det syfte som det nu har. Det behöver ingå minst två aktörer för att räknas som ett nytt nätverk eller samarbete. Endast antalet nätverk ska ingå, inte antalet aktörer i de nätverken.	12
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Mål	Insatsområde	Indikatorkod	Indikatornamn	Definition	Målvärde
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	L.12	Projekt som drivs av unga	Detta innebär att projektledaren/ledarna är personer under 25 år.	3
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	L.13	Bevarade fritids- och kulturverksamheter	Antal fritids- eller kulturverksamheter som har vidareutvecklats och/eller hade upphört om inte projektet genomförts. Det är alltså inte antalet tillfällen som aktiviteterna genomförs eller antalet deltagare de har som ska räknas här.	14
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Mål	Insatsområde	Indikatorkod	Indikatornamn	Definition	Målvärde
Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	L.14	Bevarade mötesplatser	Antal fysiska eller virtuella mötesplatser som skulle upphört existera om inte projektet genomförts.	14
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft	Hållbart företagande	L.19	Diversifierade företag	Antal företag som under projektets gång lagt till nya delar i sina företag för att diversifiera sin verksamhet.	20
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskraft för alla	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				
Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen	Hållbart företagande				
	Leva och bo på hela ön				
	Accelererad klimat- och energiomställning				

5 Genomförande

5.1 Kommunikation

Genomtänkt och effektiv kommunikation är ett viktigt verktyg för att nå de personer med goda idéer som ska driva lokal utveckling och bidra till att målen i Leader Gutes utvecklingsstrategi uppfylls. Att skapa vilja och engagemang att nå förändring och hitta verktyg tillsammans med andra för att nå dit.

Kommunikationen syftar till att sprida kunskap om leadermetoden och öka kännedomen om projektstöd från Leader Gute. Vi ska presentera och tillgängliggöra resultat och förvaltning av resultat. Vi ska också höja kunskapen om de värden projekten tillför bygden och på så sätt visa hur projektstöd bidrar till miljö- och samhällsnytta. Genom vår kommunikation om de värden och nyttor som projekten tillför ön bidrar vi också till att stärka varumärket Gotland.

5.1.1 Kommunikationsmål och målgrupper

Kommunikationen anpassas efter olika målgrupper. Det finns fyra centrala målgrupper:

- *Föreningar, organisationer och företag med utvecklingsidéer*
- *Vidareförmedlare*
- *Samarbetspartners*
- *Allmänheten*

Leader Gute arbetar mot fyra kommunikationsmål:

1. Föreningar, företag och organisationer söker projektstöd från Leader Gute.
2. Vidareförmedlare och samarbetspartner sprider information, kunskap och erfarenheter om leadermetoden och Leader Gute.
3. Målgruppernas kännedom om leadermetoden och dess effekter ökar.
4. Allmänhetens kännedom om projekt och aktiviteter och resultat stärker varumärket Gotland - Kreativitet, närhet, omställning, livskraft, magiskt.

5.1.2 Budskap

Budskapen utformas utifrån de olika målgrupperna:

1. Tillsammans med andra bidrar du till att din landsbygd lever och utvecklas.
2. Vi jobbar tillsammans och lär oss av varandra för att bidra till en hållbar lokal utveckling.
3. Tillsammans gör vi det enklare för målgrupperna att arbeta med leadermetoden.
4. Leader bidrar till en hållbar samhällsutveckling.

5.1.3 Strategi

5.1.3.1 Olika insatser i olika faser

Kommunikationsinsatserna anpassas efter programperiodens olika faser. I början på programperioden ligger kommunikationens tyngdpunkt i att informera om stödmöjligheten samt att inspirera och mobilisera engagemang. Under genomförandefasen ska tydlig information finnas som stöd för projektägare så att projekt genomförs på ett bra sätt. I slutfasen av perioden ligger tonvikt vid att kommunicera erfarenheter. Resultat kommuniceras kontinuerligt under hela perioden.

5.1.3.2 Målgrupperna i fokus

För att kommunikationen ska lyckas är det viktigt att förstå våra målgrupper och vad som påverkar dem. Vi analyserar hur man på bästa sätt når rätt målgrupper, utformar insatsen så att den passar målgruppen och kommunicerar i passande kanaler.

5.1.3.3 Enkelhet och tydlighet

Kommunikationen ska göra det lätt att göra rätt. Vår information ska vara lätt att förstå och vi kommunicerar utifrån våra målgruppers behov. Särskild vikt läggs vid att kommunicera den lokala utvecklingsstrategin och förutsättningarna för att få stöd. En populärversion av strategin tas därför fram.

5.1.3.4 Samordnad kommunikation

Vi strävar efter att planera, samordna eller dela kommunikationsinsatser med landets övriga leaderområden. Vi samverkar med relevanta aktörer och försöker identifiera gemensamma budskap, aktiviteter och arenor där vi kan samarbeta kring kommunikationsinsatser. Vi medverkar i övriga aktörers kanaler.

Särskild vikt läggs vid samverkan med Region Gotland som har det regionala utvecklingsansvaret och Länsstyrelsen i Gotlands län som ansvarar för andra delar inom EU:s jordbrukspolitik.

5.1.4 Roller och ansvar

Kommunikation är ett viktigt verktyg i Leader Gutes verksamhet och ett ansvar för alla inom organisationen, på kansliet och i LAG. På kansliet finns en kommunikatör som ansvarar för planering av kommunikation samt löpande kommunikationsaktiviteter. Ledamöter i LAG har en viktig roll i att informera och kommunicera verksamheten med omvärlden och sina nätverk. Ledamöterna ansvarar också för att föra fram frågor, behov och möjligheter från sina organisation och nätverk till LAG. Alla som deltar i projekt är ambassadörer för Leader.

5.2 Urvalsprocess

Leaderföreningen har en öppen och icke-diskriminerande urvalsprocess för att prioritera projekt.

Urvalsförfarandet är utformat för att möjliggöra urval av de projekt som kan bidra till att uppfylla målen för strategin. Leaderföreningen prioriterar projekten med hjälp av lokalt utformade urvalskriterier. Ingen enskild sektor; privat, ideell eller offentlig har mer än 49% av rösterna. Efter prioritering fastställer Leaderföreningen stödbeloppet. Jordbruksverket gör slutkontroll av stödberättigande och fattar beslutet som skickas ut till sökande.

Urvalskriterier finnes i bilaga 4.

5.3 Samordning och samarbete med andra aktörer

5.3.1 Viktiga samverkansaktörer

Leader Gute har i nuvarande programperiod ett brett nätverk över hela Gotland, både i rollen som finansiär och som regional utvecklingsaktör. Arbetet med att upprätthålla befintliga kontakter och bygga upp nya kommer fortsätta i nästa programperiod. Såväl lokalt, regionalt och nationellt som internationellt.

För att uppnå utvecklingsstrategins utpekade mål är samverkan nödvändig. Samverkan behöver ske enligt den så kallade Quadruple Helix-modellen, med och mellan akademi, näringsliv, offentlig sektor och civilsamhället. Samverkan behöver ske såväl i vårt eget leaderområde som med andra leaderområden, i både Sverige och i andra länder.

Föreningens styrelse, lokala aktionsgrupp (*eng.* local action group = LAG) sammansättning är av stor vikt för genomförandet av programperioden. Inom ramen för LAG:s uppdrag ligger att skapa och upprätthålla kontakter och ha en löpande dialog med de aktörer som berörs av insatser i genomförandet av utvecklingsstrategin. LAG är per definition ett samverkansorgan som verkar på flera nivåer och över flera sektorer och branscher.

5.3.2 Samverkansfora

För föreningens roll som regional utvecklingsaktör är deltagande i regionala utvecklingsfora viktigt för att genomföra föreningens uppdrag.

Fora för samordning med andra utvecklingsplaner och utvecklingsstrategier är:

1. Samverkansforum för offentliga finansiärer på Gotland

Ett forum som samlar regionens offentliga finansiärer, vilka är Region Gotland, Länsstyrelsen i Gotlands län och Leader Gute. Fokus ligger på kunskap- och erfarenhetsutbyte om såväl aktuella operativa frågor som långsiktiga strategiska frågor. Syftet är att främja samhandling och identifiera synergier för ökad effekt av berörda finansieringsprogram på såväl lokal som regional nivå. Det handlar exempelvis om olika program inom Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling, men även olika former av företagsstöd och hur de förhåller sig till andra projektstöd.

2. Partnerskapet för EU-program och fonder

Ett partnerskap som samlar samma aktörer som samlas i Region Gotlands Tillväxtråd. Mötet arrangeras i anslutning till Tillväxtrådets möten. Syftet med partnerskapet är löpande information och dialog mellan akademi, det offentliga och bransch- och intresseföreningar om EU:s fonder och program och möjligheterna att söka medel för att finansiera utvecklingsprojekt.

Partnerskapet berör operativa program för regionala utvecklingsfonden (ERUF), ESF +, Interreg Central Baltic, landsbygdsprogrammet och Leader.

3. Forum kopplat till genomförande och uppföljning av den regionala utvecklingsstrategin (RUS) och dess genomförandeprogram

I det gemensamma genomförandet av Gotlands regionala utvecklingsstrategi är samhandling centralt. Till den regionala utvecklingsstrategin tas tre genomförandeprogram fram, ett för varje hållbarhetsdimension. Programmen ska konkretisera vad som är viktigast att göra gemensamt på kort sikt för att nå de långsiktiga målen. Utöver dessa tre program fungerar Leaders lokala utvecklingsstrategi som ett genomförandeprogram med fokus på utveckling av landsbygder.

4. Andra fora som rör landsbygdsutveckling och kunskaps- och erfarenhetsutbyte inom ramen för det som är Leader Gutes uppdrag

Det kan exempelvis vara deltagande i aktiviteter som det regionala gröna klustret Gotland Grönt Centrum tillhandahåller. Flernivåsamverkan inom och mellan organisationer som arbetar med landsbygdsutveckling är särskilt viktigt. Medlemskap i föreningen Lokal Utveckling Sverige (LUS) medför nivå- och sektorsövergripande samverkan och nätverkande genom Landsbygdsnätverket och regionalt, nationellt och internationellt erfarenhetsutbyte och samverkan med andra leaderområden genom exempelvis European Leader Association for Rural Development (ELARD).

5.4 Effekter

5.4.1 Mervärdet med leadermetoden

En långsiktig hållbar utveckling av och på landsbygderna innebär att utvecklingen inte är beroende av eldsjälar. Det innebär också att den inte är beroende av tillfälliga resurser och att den inte påverkar miljön negativt.

Ett projekts enskilda resultat består av prestationer och effekter. Effekter sker till följd av prestationerna och är förändringar på kortare och längre sikt. Denna lokala utvecklingsstrategis mål beskriver det tillstånd vi vill ha i samhället och miljön. För att närma oss det krävs samordnade insatser på lokal och regional nivå. Det krävs samverkan över sektorer och branscher och det krävs nytänkande och innovationskraft.

Utformningen av mål och insatsområden samt val av indikatorer är gjort i syfte att främja långsiktiga effekter och inte fokusera på kortsiktiga prestationsmål i enskilda projekt. Strävan är att de enskilda projektens temporära prestationer ska ha permanenta effekter. Utformningen av insatsområden och valet av indikatorer är även gjorda i syfte att främja nytänkande och innovationskraft.

Att ha fokus på förändring, effekttänkandet, med sig i alla faser i projekt- och programgenomförande är en viktig faktor för att nå långsiktigt hållbar utveckling. Det gäller för sökanden och dess samverkanspartners så väl som för LAG och leaderkontorets personal.

En annan faktor för att främja effekt i socioekonomiska strukturer är att främja gemensamt lärande och nätverkandet över projektens gränser. Detta gör att sociala innovationer kan utvecklas, metoder sprids och effekterna främjas i ett större område. Genom leadermetoden möts individer och grupper över organisations- och sektorsgränser långt ut i lokalsamhället. Det skapar förutsättningar för att idéerna är välförankrade och efterfrågade i lokalsamhället. Leadermetoden har även en osviklig förmåga att föra EU:s sammanhållningspolitik ända ut till medborgarnas köksbord. Leadermetoden har även förmågan att sammanlänka olika lokala och regionala utvecklingsaktörer nationellt och internationellt.

Leaderprojekt fungerar som en inestegsprodukt till området lokal och regional utveckling. Andra finansieringsverktyg inom lokal och regional utveckling vänder sig huvudsakligen till aktörer som har färdiga strukturer, rutiner och processer för att gå från idé till genomfört och redovisat projekt. Lokalt ledd utveckling genom leadermetoden vänder sig till en annan målgrupp. En målgrupp som oftare är i behov av mer handfast ledsagande för att gå från idé till genomfört och slutredovisat projekt. Lokalt ledd utveckling genom leadermetoden är på så sätt strukturbyggande. Många är de projektägare som med erfarenheterna från att ansöka, genomföra och rapportera ett leaderprojekt vågar ta steget att initiera och

delta i större utvecklingsprojekt finansierade av EU:s struktur- och investeringsfonder.

Leader Gute jobbar aktivt för att möjliggöra effekter under programperioden, bland annat, med insatser beskrivna nedan.

- Idé- och ansökningsprocessen samt urvals- och beslutsprocessen

Effekttänket tas med under hela ansökningsprocessen, genom att dialog med projektsökanden säkerställa att interventionslogiken hänger ihop. Innan en formell ansökan skickas in behöver projektsökanden skicka in en intresseanmälan. Där vi redan i tidigt skede kopplar ihop sökanden med erfarenheter, kunskap och intressanta samverkanspartner, som därmed kan skapa projektidéer som har en större chans att uppnå strukturella effekter.

I bedömningen av projektansökningar tar LAG ställning till vilka projekt som bidrar mest till målen och har störst möjlighet att få långsiktiga effekter som leder mot den lokala utvecklingsstrategins mål.

Som stöd både för sökande, leaderkontorets handläggare och LAG används en så kallad effektbarometer³² för att främja och bedöma effekttänkande och effektplanering i projekt.

- Lärande för att främja effekter

Lärandet inom projekt, mellan projekt och mellan aktörer inom ramen för Leader Gutes uppdrag är viktigt för långsiktiga effekter och för främjandet av innovation.

Under projektgenomförandet satsar vi på regelbunden uppföljning. Leaderkontoret kontakter alla projekt, enskilt och i grupp, för uppföljning, uppmuntran och lärande. LAG informeras om resultaten av uppföljningen för att komma med inspel.

Att nå ut med inspiration och lärdomar under programperioden säkerställs även genom Leader Gutes kommunikationsstrategi.

- Utvärdering

Effektmätningen av hela strategin görs av Jordbruksverket. I tillägg till detta satsar Leader Gute på att utveckla innovativa metoder för att dra lärdomar från projekt, för att på så sätt kunna vara ännu mer effektivt i att stötta projekten att nå effekter och för att kunna visa värden. Löpande håller LAG och leaderkontoret uppföljnings- och utvärderingsmöten för att utforma och implementera

³² Inspirerad av projektet "Lärande och innovation" (2021). Ett samarbetsprojekt mellan fem leaderområden i sydvästra Sverige och Högskolan i Halmstad.

kontinuerliga förbättringar av ansöknings-, urvals- och beslutsprocesserna. Bra projektidéer får inte förspillas på grund av onödiga byråkratiska hinder.

5.5 Hur främjar strategin innovation?

Innovation definieras här på följande sätt:³³

En innovation är en ny eller förbättrad produkt eller process (eller kombination av dem) som skiljer sig markant från de tidigare produkterna eller processerna som har tillgängliggjorts för potentiella användare (produkter) eller som har tagits i bruk av användare (processer).

Med produktinnovation avses i detta sammanhang både fysiska produkter och tjänster. Processinnovation avser nya eller märkbart förbättrade sätt att genomföra olika funktioner i företag eller organisationer. För att räknas som en innovation ska det skilja sig från tidigare produkter och processer. Det kan ske på olika nivåer, från ny på världsmarknaden till ny för det enskilda företaget eller organisationen.

RegLabs innovationsindex³⁴ sätter upp ett antal grundförutsättningar för att en region ska nå hög innovationskapacitet. Dessa är:

- Öppenhet, tolerans och mångfald av människor och företag
- Kompetent arbetskraft för innovation och förnyelse
- Dynamik som skapar förutsättningar för lärande och nya idéer

Vidare krävs förnyelseförmåga och marknadsförmåga. Faktorer för förnyelseförmåga är förmåga till nyskapande, ett positivt klimat till förändring och förnyelse samt fysiskt kapital. Faktorer för marknadsförmåga är internationella nätverk i näringslivet samt en faktisk förmåga till kommersialisering.

Det övergripande målet i Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling är att främja och utbyta kunskap, innovation och digitalisering i jordbruket och landsbygdsområden. Den nationella regionala utvecklingspolitiken har som ett övergripande mål att skapa förutsättningar för ökad grad av innovationer och nyskapande i ekonomin. Den lokala utvecklingsstrategin främjar innovation i leaderområdet på fler sätt. Dels genom att mål, insatsområden och indikatorer i samverkan tillhandhåller ekonomiska resurser för att våga testa nya idéer, dels genom användandet av leadermetoden som arbetssätt.

Mångfald spelar roll för utvecklingskraft och innovationshöjd. Mångfald i perspektiv, erfarenheter och kunskap. Det är när nya idéer möter andra perspektiv på förestående utmaningar som nya lösningar föds. Storleken på ett lands

³³ Oslomanualen, OECD och Eurostat (2018) i översättning av Jordbruksverket "Handbok för strategiprocessen för Leader 2023-2027", version 3.

³⁴ Reglabs Innovationsindex (2019), www.reglab.se.

ekonomiska tillväxt korrelerar med hur diversifierat det är. Det är mer lönsamt att vara heterogent sammansatt. Det bidrar till nya nätverk och kontakter, till nya erfarenheter och lösningar på liknande utmaningar.³⁵ Leadermetoden är ett effektivt sätt att föra samman individer och organisationer från olika sektorer och branscher så väl som roller med olika erfarenheter och synsätt.

Mål, insatsområden och indikatorer är utformade just för att samverka i riktning mot utvecklingskraft och innovationshöjd. Genom att styra mot mål och inte specifika lösningar främjas innovativa lösningar på våra framtida utmaningar i stället för att peka ut lösningar som är begränsade och hämmade av vår nuvarande kunskap, fördomar och föreställning om framtiden. Projektens resultat mäts bland annat i antal diversifiering av företag, framtagandet av smarta strategier för lokal utveckling och samverkan med andra regioner.

Allt ovan säkerställs genom ett aktivt stöttande från leaderkontoret och LAG.

5.6 Övergripande principer

De övergripande principerna ska genomsyra alla delar av den lokala utvecklingsstrategins framtagande och genomförande.

De övergripande principerna är:

- Hållbar utveckling
- Likabehandling och icke-diskriminering
- Jämställdhet mellan kvinnor och män

5.6.1 Hållbar utveckling

Målet för en hållbar utveckling är att tillgodose behoven hos nuvarande generationer utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillgodose sina behov. En hållbar utveckling bygger på tre dimensioner: det sociala, miljön och ekonomin. Den innefattar en god social sammanhållning där grundläggande mänskliga rättigheter uppfylls, att naturresurserna brukas utan att förbrukas och att motverka fattigdom utan att påverka social eller ekologisk hållbarhet negativt.

5.6.2 Likabehandling, icke-diskriminering samt jämställdhet mellan kvinnor och män

Likabehandling och icke-diskriminering handlar om allas självklara lika värde och rätt att delta i samhället på likvärdiga villkor oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Det handlar om medvetna och aktiva åtgärder för ökad inkludering, likabehandling och icke-diskriminering.

³⁵ Bove, V. och Elia, L (2017) "Migration, Diversity and Economic Growth" World Development, Volume 89 react-text: 70 ,: 71 January 2017: 72 , Pages 227-239

Målet med jämställdhet är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv, det vill säga att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet.

Jämställdhetsintegrering är Sveriges huvudsakliga strategi för att uppnå jämställdhetsmål. Jämställdhetsintegrering innebär att jämställdhetsperspektiv ska beaktas i all politik som påverkar människors villkor. Eftersom jämställdhet mellan kvinnor och män skapas där ordinarie beslut fattas, resurser fördelas och normer skapas måste jämställdhetsperspektivet finnas med och beaktas i det dagliga arbetet, innefattandes denna lokala utvecklingsstrategi.

5.6.3 Integrering av principerna i framtagandet av strategin och i utformningen av dess mål och insatsområden

Under framtagandet av strategin har integreringen av de övergripande principerna varit prioriterad. Det avspeglas bland annat i utformningen av styrgrupp och referensgrupp samt i mobiliseringsarbetet för behovsanalysen. De övergripande principerna är även påtagliga i processen för att utse föreningens styrelse.

Strategins mål och insatsområden är formade för att särskilt möta de olika dimensionerna av hållbar utveckling där likabehandling, icke-diskriminering samt jämställdhet mellan kvinnor och män är en självklar del av hållbar social utveckling och en förutsättning för hållbar ekonomisk utveckling.

Implementeringen av de övergripande principerna i varje enskilt genomförandeprojekt kommer att vara en viktig del i urvals- och beslutsprocessen och en särskilt prioriterad del i det stöd leaderkontoret ger i animeringen av projekten.

5.6.4 Uppföljning och utvärdering av de övergripande principerna

Uppföljning av enskilda projekt sker löpande under deras projektperiod av leaderkontoret. Uppföljningen inkluderar alla delar av genomförandet av respektive projekt.

Utvärdering sker huvudsakligen kvalitativt genom öppna frågor i samband med slutredovisning där fokus ligger på lärande om nyttan med integrering av de övergripande principerna.

6 Organisation

6.1 Partnerskapet och föreningen

Leader Gute ideell förening har inte enbart en funktion som förvaltare och administratör av leaderområdets verksamhet och lokala utvecklingsstrategi, utan även som aktiv utvecklingsaktör i leaderområdet.³⁶ Föreningen har som ändamål:³⁷

- Att främja lokalt ledd utveckling i verksamhetsområdet
- Att arbeta aktivt med jämlikhet och hållbarhet
- Att komplettera kommunala, regionala, nationella och internationella strategier, program och utvecklingsplaner med lokal drivkraft, kunskap och initiativ

Föreningens medlemmar representerar en bredd av det gotländska civilsamhället och består dels av enskilda föreningar, företag och myndigheter, dels av regionala intresseorganisationer för olika sektorer, näringar och branscher. Från regionalt utvecklingsansvarig till enskild byaförening.

Det är föreningen Leader Gute och dess medlemmar som utgör stommen i partnerskapet. Våren 2020 initierade föreningens styrelse arbetet med att formulera en lokal utvecklingsstrategi för perioden 2023-2027. Kontakter togs med Region Gotland för att säkerställa deras aktiva engagemang i och medfinansiering av framtagandet av utvecklingsstrategin. En interimistisk styrgrupp utsågs bestående av styrelsens arbetsutskott och två projektledare anlätades: Leader Gutes verksamhetsledare och Region Gotlands strateg för landsbygdsutveckling. En ordinarie styrgrupp om fyra ledamöter representerandes ideell sektor, privat sektor, offentlig sektor samt projektägaren Leader Gute utsågs tidigt 2021. Alla ledamöter, utom projektägarens representant, hämtades utanför föreningens styrelse. Samtliga ledamöter valdes för deras breda nätverk, lokalkännedom och långa erfarenhet av att arbeta med lokal och regional utveckling på Gotland och nationellt.

Styrgruppens sammansättning har säkerställt kunskap och erfarenheter från landsbygdsutveckling, näringslivsutveckling, egenföretagande, föreningsliv och mycket mer. Som ett komplement till projektledningen och styrgruppen utsågs även ett insynsråd, tillika referensgrupp, med uppdrag att vara ett forum där projektledningen kan testa olika idéer och lösningar samt presentera delresultat. Insynsrådet har även haft en viktig roll i att stötta projektledningen i att hålla kursen mot ett mål som inte bara överensstämmer med planerna, utan också intressenternas förväntningar. Insynsrådet har bestått av fem personer som representerar en bredd inom intressenterna och sektorerna.

³⁶ Betoning på aktion inte administration i begreppet *Lokal aktionsgrupp (LAG)*.

³⁷ §2 Föreningens ändamål, Stadga för Leader Gute ideell förening (2020).

Mer detaljerad beskrivning av hur partnerskapet och föreningen har arbetet med framtagandet av den lokala utvecklingsstrategin finns beskrivet i avsnitt 2. En förteckning över deltagande aktörer finns i bilaga 5.

6.2 Föreningens styrelse

6.2.1 Styrelsens utformning

Styrelsen, som utses av föreningsstämman, består av ordförande, vice ordförande samt av ytterligare lägst 13 och högst 19 övriga ledamöter. Ordförande och vice ordförande utgör styrelsens presidium. Ledamöter i styrelsen måste senast dagen för föreningsstämman fyllt 18 år samt råda över sina egna tillgångar.

Styrelsen ska vara representerad av och ha en jämn fördelning mellan offentlig, privat och ideell sektor samt kön. Ingen sektor får överstiga 49 procent av antalet ledamöter och inget juridiskt kön får utgöra lägre än 40 procent eller högre än 60 procent av antalet ledamöter. Styrelsens sammansättning ska i övrigt uppfylla de krav som ställs i Jordbruksverkets regler för leaderprogrammet.

Valbar till styrelsen är enskild person som företräder en sektor genom att representera en medlem – som är juridisk person – som tillhör antingen offentlig, privat eller ideell sektor.

Samtliga styrelseledamöter utses för en period av två år. Ordförande och hälften av de övriga ledamöterna väljs varje jämnt år. Vice ordförande och resterande del av ledamöterna väljs varje udda år. Vid första stämman väljs halva antalet ledamöter på två år och halva antalet ledamöter på ett år. Ordförande och vice ordförande får ej företräda samma sektor.

6.2.1.1 Styrelsens ansvar och former

Vid behov kan styrelsen inom sig utse befattningshavare. Styrelsen äger rätt att utse vem de anser lämplig – inom eller utom sig – att representera föreningen vid deltagande i externa aktiviteter. Styrelsen har rätt att inom sig utse beredande organ. Styrelsen kan besluta att adjungera den kompetens som styrelsen anser behövs för dess arbete.

Styrelsen är ansvarig för föreningens åtaganden och förvaltningen av dess angelägenheter samt dess organisation och verksamhet. När föreningen driver leaderverksamhet utgör styrelsen också lokal aktionsgrupp – LAG – i enlighet med förvaltande myndighets regler för leaderprogrammet. Styrelsen beslutar i alla angelägenheter som inte genom dessa stadgar är förbehållna föreningsstämman.

Det åligger styrelsen att:

- Ansvara för att driva verksamheten enligt godkänd utvecklingsstrategi samt verka för att nå de uppsatta målen i strategin.

- Främja de lokala aktörernas kapacitet att utveckla och genomföra insatser som leder till att uppfylla målen i utvecklingsstrategin.
- Införa ett icke-diskriminerande och öppet urvalsförfarande och kriterier som inte leder till intressekonflikter och som säkerställer att ingen enskild intressegrupp styr besluten om urval.
- Förbereda och offentliggöra ansökningsomgångar.
- Välja ut insatser, fastställa stödbelopp och lämna förslag på beslut till Jordbruksverket.
- Kontinuerligt följa upp, utvärdera och redovisa genomförandet av utvecklingsstrategin.
- Tillse att dessa stadgar följes.
- Verkställa av föreningsstämman fattade beslut.
- Planera, leda och fördela arbetet inom föreningen.
- Sammanställa och kommunicera resultat och effekter av genomförda insatser.

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordförande eller på skriftlig begäran från minst två ledamöter eller en ledamot och en revisor.

Styrelsen är beslutsför då samtliga ledamöter kallats och då hälften eller fler av hela antalet ledamöter är närvarande. Beslut fattas med enkel majoritet. Vid lika röstetal äger ordföranden utslagsröst. Vid beslut om prioritering av ansökan om projektstöd i enlighet med leaderprogrammet ska minst hälften av rösterna avges av ideell och privat sektor. Protokollförda beslut gäller då det är undertecknat. Styrelseprotokoll undertecknas av ordförande, sekreterare och justerare.

Beslut kan även fattas per capsulam, varvid i beslutet deltagande ledamots mening ska tas till protokollet.

6.2.2 Valberedningen

Valberedningen ska bestå av minst tre personer med en så jämn könsfördelning och geografisk spridning som möjligt, och där det finns representation från offentlig, privat och ideell sektor. Valberedningen ska ha erfarenhet av styrelsearbete, kunskap om leadermetoden och de villkor som gäller för föreningen för att bedriva verksamhet enligt leaderprogrammet.

Valberedningen ska ha kännedom om vilka kompetenser styrelsen behöver för att genomföra sitt uppdrag som LAG. Föreningsstämman kan om den så finner nödvändigt fastställa en arbetsordning för valberedningen.

Valberedningens ledamöter, däribland sammankallande, väljes av ordinarie föreningsstämma för tiden fram till nästa ordinarie föreningsstämma. Region Gotland har rätt att nominera en ledamot i valberedningen.

Valberedningen ska till föreningsstämman förbereda förekommande val, dock ej val av valberedning, samt framlägga förslag på arvoden och kostnadsersättningar för föreningens funktionärer. Valberedningen ska skriftligen inhämta erforderlig dokumentation för att säkerställa den nominerades valbarhet.

Valberedningen ska, om inte särskilda skäl föreligger, tillställa föreningens styrelse fullständiga namnförslag för erforderliga valärenden i så god tid att dessa kan utsändas med handlingarna till föreningsstämman.

6.3 Drift – den operativa verksamheten

Leaderkontoret sköter föreningens löpande verksamhet. Det innefattar de förehavanden som har med föreningens egen organisation att göra likväl förehavanden som har att göra med genomförandet av utvecklingsstrategin. Ansvaret innefattar att vara väl insatt i bestämmelser och regler för projektstöd samt de krav som ställs på Leader Gute. Arbetsuppgifterna inkluderar att fortlöpande hålla LAG informerad om verksamheten och hur de olika projekten utvecklas. LAG utövar sitt uppdrag som huvudman genom att antaga styrdokument för exempelvis arbetsordning, firmateckning- och attestinstruktion, arbetsmiljö och inköp.

Det är grundläggande för verksamheten att kansliet är väl organiserat med kunnig och effektiv personal. Jämn könsfördelning och spridning i ålder hos personerna på kansliet är något som berikar och förbättrar innovationskraften hos leaderkontoret.

Var och en som jobbar på leaderkontoret måste ha en god kunskap kring de globala 2030-målen och målen för EU:s jordbruksfond för landsbygdsutveckling i allmänhet och leaderprogrammet i synnerhet. Dessutom ska de vara insatta i regionala styrdokument och andra relaterade dokument.

Leaderkontoret leds av verksamhetsledaren. Verksamhetsledaren fattar beslut om kostnader inom fastställd budget för respektive projekt som föreningen är ägare av och enligt gällande firmatecknings- och attestinstruktion.

Funktionellt består leaderkontoret av verksamhetsledning, projektutveckling/-rådgivning, kommunikations-, informations- och mobiliseringsarbete, handläggning av ansökan om stöd och därtill hörande ärenden samt ekonomihantering. Den personella resursens omfattning beror på verksamhetens utformning och dess ekonomiska förutsättningar, men ska minst bestå av 1,5 helårstjänster över tid. Verksamhetsledaren beslutar i om personella resurser ska utgöras av anställd personal och/eller köpta konsulttjänster.

Genom erfarenhetsutbyte och samverkan med andra svenska leaderområden - bilateralt, regionalt och nationellt – byggs nätverk upp för att förebygga sårbarhet. Av samma anledning sker ett nära kunskapsutbyte med Region Gotlands avdelning för regional utveckling samt med Länsstyrelsen i Gotlands läns landsbygdsenhet.

7 Uppföljning och utvärdering

Vilka utmaningar och möjligheter vi står inför i framtiden kan vi idag inte med säkerhet säga. Därför är det av stor betydelse att kontinuerligt följa upp, utvärdera och omvärdera verksamheten. Leader Gute har väl fungerande rutiner för uppföljning och utvärdering. Erfarenheterna från uppföljning och utvärdering av föregående programperiod kommer att nyttjas och utvecklas.

Leader Gutes uppföljning och utvärdering omfattar följande huvudkomponenter:

1. Kontinuerlig lägesrapportering

Leaderkontoret sammanställer löpande ansökningsläget, spridningen av projekttyper, projektägare, prioriterade medel, utbetalda medel, indikatorer etcetera. Sammanställningarna rapporteras till LAG tillsammans med uppföljning av föreningens ekonomi, handläggningstider och annat av vikt för förvaltningen av verksamheten. Leaderkontoret ansvarar även för att sammanställa, redovisa och följa upp de prestationer och effekter enskilda projekt når och sätta dem, på aggregerad nivå, i relation till utvecklingsstrategins övergripande mål.

Varje prioriterat projekt följs upp av kansliet med stöd av LAG genom regelbundna gemensamma avstämningsmöten med projektägarna samt individuella projektbesök. Kansliet kallar till avstämningsmöten minst en gång årligen för att fånga upp vad som händer inom projektet för LAG samt eventuella behov av stöttande insatser.

2. Uppföljning och utvärdering av ansöknings-, urvals- och beslutsprocesserna

Varje prioriterat projekt förväntas delta på ett gemensamt avstämningsmöte minst en gång årligen. Dessa avstämningsmöten genomförs av kanslipersonal med stöd av LAG. Avstämningsmötenas funktion är att löpande följa projektets genomförande. Kanslipersonalen samt eventuella närvarande ledamöter återrappporterar detta till LAG. Parallellt samlar leaderkontoret in data som påverkas av ansöknings-, urvals- och beslutsprocesserna för att tillsammans med LAG utvärdera och ompröva processernas effektivitet och utformning. Anlitandet av externa utvärderare kan också förekomma för att få en mer objektiv beskrivning av hur projektsökande/-ägare upplever föreningens och den förvaltande myndighetens handläggning.

3. Årliga uppföljningar och utvärderingar av strategins måluppfyllelse

Årligen sammanställer leaderkontoret måluppfyllelse av indikatorerna samt relevant information för att mäta integreringen av de övergripande

principerna. Årligen sammanställs även händelser och processer som kan ha eller kommer att ha påverkan på möjligheten att nå strategins mål. Resultatet sammanställs i en rapport som delges den förvaltande myndigheten.

4. *Nätverkande med myndigheter och andra leaderområden*

En viktig del i uppföljnings- och utvärderingsarbetet är att lära av varandra. Leaderkontoret och LAG kommer därför aktivt att delta i olika nätverk för att lära av andra. Det kan handla om samverkan med lokala och regionala utvecklingsaktörer, men även erfarenhetsutbyte med andra leaderområden regionalt, nationellt och internationellt. Av särskild vikt är erfarenhetsutbyten över sektorer, branscher och intresseområden. Aktivt deltagande i exempelvis föreningen Lokal Utveckling Sverige (LUS) och Landsbygdsnätverket kommer att eftersträvas.

Prestationer och resultat av genomförda projekt samt sammanställning av föreningens förehavanden sammanställs årligen och redovisas till Region Gotland.

5. *Deltagande i nationella uppföljnings- och utvärderingsaktiviteter för lärande och utveckling*

De insatser och aktiviteter som erbjuds av den förvaltande myndigheten i form av dialogmöten, erfarenhetsutbyten, utbildningar med mera kommer att prioriteras.

Kompletterande aktiviteter till uppföljnings- och utvärderingskomponenterna är utbildning och kommunikation. Ledamöter i LAG och personal på leaderkontoret behöver kontinuerligt hållas uppdaterade kring ändringar i regelverk, trender som påverkar behov och möjligheter på olika nivåer och mycket mer. Den information om ansöknings-, urvals- och beslutsprocesserna samt redovisning av projekt som möter projektsökanden och projektägare behöver kontinuerligt utvärderas och ses över i samråd med representanter ur de olika målgrupperna. Upplevelsen av leadermetoden och den administration som följer med att söka finansiering ska vara så positiv som möjligt. Det arbetet gör vi tillsammans!